

ספר שמות- התהוות האומה-

ספר שמות הוא הספר השני בתורה. הוא נקרא כך על שם המילה השנייה בפסוק הראשון בספר: "ואלה שמות".

בעוד שבספר בראשית סופר על האבות ועל משפחותיהם הרי שבספר שמות מסופר על התגבשות והתהוות האומה.

שמות א'

א וְאֵלֶּה, שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַבָּאִים, מִצְרָיִם: אֶת יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ. ב רְאוּבֵן שְׁמֵעוֹן, לֵוִי וַיהוּדָה. ג יִשָּׁשׁכָר זְבוּלֹן, וּבִנְיָמִן. ד דָּן וְנַפְתָּלִי, גָּד וְאָשֶׁר. ה וַיְהִי, כָּל-נֶפֶשׁ יִצְאֵי יִרְה-יַעֲקֹב--שִׁבְעִים נֶפֶשׁ; וַיֹּסֶף, הֵיךָ בְּמִצְרַיִם. ו וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל-אָחִיו, וְכָל הַדּוֹר הַהוּא. ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצֻמוּ--בְּמֵאד מְאֹד; וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ, אֹתָם.

ח וַיָּקָם מֶלֶךְ-חֲדָשׁ, עַל-מִצְרַיִם, אֲשֶׁר לֹא-יָדַע, אֶת-יוֹסֵף. ט וַיֹּאמֶר, אֶל-עַמּוֹ: הִנֵּה, עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל--רַב וְעֲצוּם, מִמֶּנּוּ. י הֲבֵה נִתְחַכְּמָה, לִּי: פֶּן-יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי-תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם-הוּא עַל-שְׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם-בָּנוּ, וְעָלָה מִן-הָאָרֶץ. יא וַיִּשְׁמָעוּ עָלָיו שְׂרֵי מִסִּים, לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלֹתָם; וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת, לְפָרְעָה--אֶת-פְּתֹם, וְאֶת-רַעַמְסֵס. יב וְכַאֲשֶׁר יַעֲנוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ; וַיִּקְצוּ, מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. יג וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּפָרָה. יד וַיִּמְרְרוּ אֶת-חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבְלִבְנִים, וּבְכָל-עֲבֹדָה, בְּשֹׁדֶה--אֶת, כָּל-עֲבֹדָתָם, אֲשֶׁר-עָבְדוּ בָהֶם, בְּפָרָה. טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לְמִילֵדֹת הָעֵבְרִית, אֲשֶׁר שֵׁם הָאִחַת שִׁפְרָה, וְשֵׁם הַשְּׁנִית פּוּעָה. טז וַיֹּאמֶר, בְּיַלְדֹּכֶן אֶת-הָעֵבְרִיּוֹת, וַיִּרְאֵינָן, עַל-הָאֲבָנִים: אִם-בֵּן הוּא וְהַמְתָּן אֹתוֹ, וְאִם-בַּת הוּא וְחָיָה. יז וַתִּירָאן, הַמִּילֵדֹת, אֶת-הָאֱלֹהִים, וְלֹא עָשׂוּ, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵן מֶלֶךְ מִצְרַיִם; וַתַּחֲיֶינָן אֶת-הַיְלָדִים. יח וַיִּקְרָא מֶלֶךְ-מִצְרַיִם, לְמִילֵדֹת, וַיֹּאמֶר לָהֶן, מִדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה; וַתַּחֲיֶינָן אֶת-הַיְלָדִים. יט וַתֹּאמְרֵן הַמִּילֵדֹת אֶל-פָּרְעָה, כִּי לֹא כַנְשִׁים הַמִּצְרִית הָעֵבְרִית: כִּי-חַיּוֹת הֵנּוּ, בְּטָרָם תְּבוֹא אֲלֵהֶן הַמִּילֵדֹת וַיִּלְדוּ. כ וַיִּיטֹב אֱלֹהִים, לְמִילֵדֹת; וַיִּרְבֶּ הָעָם וַיַּעֲצֻמוּ, מְאֹד. כא וַיְהִי, כִּי-יִרְאוּ הַמִּילֵדֹת אֶת-הָאֱלֹהִים; וַיַּעַשׂ לָהֶם,

בְּתִים. כַּב וַיֵּצֵא פְּרָעָה, לְכָל-עַמּוֹ לְאֹמֶר: כָּל-הַבֵּן הַיְלֹוֹד, הַיְאָרָה
תִּשְׁלִיכֶהוּ, וְכָל-הַבֵּת, תִּחְיִין.

פסוקים א'-ז'

בפסוקים אלה מתוארת התרבות בני ישראל. יש כרגע במצרים 70 איש. המספר 70 של בני יעקב ומשפחותיהם הוא טיפולוגי (כמו המספרים 3,7,10,12,40) והוא מבטא ברכה ושלמות. קאסוטו אומר שמשפחת יעקב היא עולם קטן, מיקרוקוסמוס, המקביל למיקרוקוסמוס, 70 אומות העולם. המספר 70 לא יישאר. מספר בני ישראל יילך ויגדל בספר שמות ובכלל, כי זו התכנית האלוהית: "ובני ישראל פרו וירצו וירבו ויעצמו במאוד מאוד ותימלא הארץ אותם" (פסוק ז').

"פרו" = לידה טבעית

"וישרצו" = ריבוי וולדות בכל לידה.

"וירבו" = גידול מספרי. מספרם של בני ישראל גדל מאוד, משום שהתינוקות נשארו בחיים.

"ויעצמו במאוד מאוד" = שני פירושים: א. ההתרבות הייתה במספרים עצומים. ב. התינוקות היו בריאים וחזקים.

"ותימלא הארץ אותם" = לשון סיכום והכללה.

יש לשים לב לאמצעים אומנותיים האלה:

1. **כינויים:** בני ישראל בפסוק א' הם בני יעקב, בני ישראל בפסוק ז' הם כבר שם של קולקטיב, עם ישראל. יש פה גם **הדרגתיות** בהפיכה מפרטים, מיחידים, מבניו של יעקב עד כדי עם בפסוק ט'.

הכינויים האלה מעידים על התפתחות, התרחבות והפיכה מפרטים לעם.

2. **ריבוי פעלים:** פרו, וירצו, וירבו, ויעצמו.

פסוקים ח'-כ"ב

פסוקים אלה נפתחים בעובדה והיא, שיש מלך חדש במצרים "אשר לא ידע את יוסף". "לא ידע את יוסף" = לא הכיר את יוסף, לא ידע מיהו, לא שמע על הטובה שעשה למצרים או פירוש אחר, המלך החדש הכיר את יוסף, אך התכחש לקשרים ולחובות המוסריים כלפי יוסף ומשפחתו. יש שמשערים שהמלך החדש היה רעמסס השני, גדול פרעוני מצרים.

בפסוקים אלה מובע חששו של המלך החדש: "ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו. הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ" (פסוקים ט"ו-י). יש לציין שזו הפעם הראשונה שבני ישראל מכונים כאן בשם "עם".

פרעה חושש משני דברים:

1. מספרם של בני ישראל עולה על מספרם של המצרים: "הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו" (פסוק ט').
  2. המלך החדש חושש שאם תיקרה מלחמה בין מצרים לאיזשהו אויב, בני ישראל שמתרבים ומתעצמים יצטרפו לאויב נגד מצרים.
- אם כך מדוע חושש פרעה מבני ישראל?

1. **מניע דמוגרפי** (הרכב האוכלוסייה)- בני ישראל מתעצמים ומתרבים עד כי חשש שמספרם יהיה רב ממנו.
  2. **מניע צבאי**- בשעת מלחמה, יצטרפו בני ישראל לאויבי מצרים ויילחמו נגדם. כלומר, הם מיעוט שעלול להפוך לגייס חמישי ולהזיק למצרים בשעת מלחמה.
  3. **מניע לאומי**- לפי הרשב"ם בני ישראל יעזבו את מצרים.
- לפי רש"י: בני ישראל יגרמו למצרים לעזוב את מצרים.
4. **מניע כלכלי**- כעת הם עבדים שתורמים למצרים. כאשר הם יתחזקו ויעזבו, זה יפגע בכלכלת מצרים.

כדי להתמודד עם חששות אלה מלך מצרים מטיל גזרות על בני ישראל.

אלה ארבעת השלבים של הגזרות, כאשר בשני השלבים הראשונים מדובר בגזירת השעבוד והעבדות, ואילו בשתי הגזרות האחרות מדובר בגזירת הבנים.

יש פה **הדרגתיות** מהקל אל הכבד. מהגזרות של עבודת פרך לכל עבודה קשה שיש. מהגזרות שהתבקשו רק המיילדות למלא, לגזרות שמתבקש כל העם למלא.

שלב א'- עבודות כפייה. בשלב הראשון פרעה מטיל על בני ישראל עבודות כפייה: "וישימו עליו שרי מיסים למען ענותו בסבלותם" (פסוק י"א).

זהו שלב סמוי. בשלב זה הגזירה היא לבנות ערי מסכנות, פתם ורעמסס. ערי מסכנות שימשו כמחסנים לאגירת מזון. מדוע שלב זה סמוי? כי ככל הנראה מקובל להיעזר בגרים ככוח עבודה. קשה להוכיח שיש כאן בעייתיות.

יש בשלב זה שני אמצעים אומנותיים: מילה מנחה ואירוניה.

מילה מנחה משורש רב"ה. היא חוזרת פעמיים.

אירוניה- חששו של פרעה הוא שהעם ירבה ולכן מחליט לשעבד אותו, אך ככל שמענים את העם, כך הוא יותר מתרבה.

שלב ב'- זהו שלב גלוי. "ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך וימררו... ובכל עבודה בשדה" (פסוק י"ג-י"ד).

בשלב הראשון שרי המיסים היו אחראים לביצוע בניית ערי המסכנות, ובשלב השני אחראים כל המצרים, כל הציבור המצרי.

*פרך = ע"פ רש"י: "בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו".

האמצעי האומנותי בשלב זה הוא מילה מנחה ויש שתיים כאלה:

- משורש עב"ד

-המילה "פרך"

שתי מילים אלה מעידות על מצב קשה של ישראל, על הידרדרות. הם עובדים קשה מאוד.

שלב ג'- המיילדות הפעם אחראיות לגזרה החדשה שקשורה בהמתת הזכרים: "ויאמר מלך מצרים למיילדות...ויאמר בילדכן את העבריות וראיתן על האבנים אם בן הוא והמיתן אותו"(פסוקים ט"ו-ט"ז).

*אבניים = כיסא מיוחד ששימש ללידה בעת העתיקה.

מדוע מצווה פרעה להמית רק את הבנים?

לפי רש"י: "לא היה מקפיד אלא על הזכרים, שאמרו לו איצטגנינו (חוזי עתידות) שעתיד להיוולד בן המושיע אותם".

בניגוד לשרי המיסים ולציבור המצרי שביצעו את משימתם בשתי הגזרות הקודמות הקשורות לשעבוד, הרי שהמיילדות לא קיימו את צו המלך. הן החיו את הבנים, כאשר הסיבה להתנהגותן היא זו: "ותיראן המיילדות את האלוהים(פסוק י"ז). כשהמיילדות נשאלות על-ידי מלך מצרים מדוע הן מחיות את הבנים של העבריות, עונות המיילדות בחכמה ובתושייה שהנשים העבריות יולדות כמו חיות, כל כך מהר, שעד שמגיעה המיילדת, הן כבר יולדות את הוולד ואפילו בורחות אתו. לפי פירוש נוסף: הנשים העבריות הן כמו חיות, יולדות לבד בשדה ללא צורך במיילדת.

אין ספק שהמיילדות שיפרה ופועה אמיצות, בעלות תושייה והתוצאה של מעשיהן הפוכה מהצו של פרעה: "ויירב העם ויעצמו מאוד". השכר להן: "וייטב אלוהים למיילדות ויעש להם בתים" (אלוהים דאג לבתיהן כשם שהן דאגו לשאר האנשים והבתים להתקיים). הגמול ניתן להן על-פי העיקרון של מידה כנגד מידה.

יש הטוענים שהמיילדות עבריות ויש הטוענים שהן מיצריות.

מיילדות עבריות- יש הרואים את המילה "עבריות" בביטוי "למיילדות העבריות" כלואי המתאר את המיילדות, ומכאן שאלה מיילדות עבריות.

מיילדות מיצריות- יש הרואים את המילה "העבריות" כמושא פעולתן, כלומר כאילו נכתב "למיילדות את העבריות", ומכאן אפשר שאלה מיילדות מצריות.

נצרך פה מגוון פירושים ל"מיילדות":

יוסף בן מתתיהו כתב: "והמלך פחד וצוה בעצתו של אותו אצטגנין להשליך היאורה ולהרוג כל זכר שיולד לבני ישראל, ופקד שמילדות מצריות תשגחנה בשעת חבליהן של נשי העברים ותקפדנה על לידותיהן. עליהן הייתה מוטלת החובה, לפי פקודת המלך, להיות **המיילדות**, הואיל ונדמה שהן לא תעבורנה על החלטת המלך מחמת היותן בנות עמו".

נחמה ליבוביץ הצטרפה לדעה שהמיילדות היו מצריות, והוסיפה נימוק משלה, המתבסס על מתבטאת בהתנגדות אל בן עם אחר, מקומות נוספים בתורה שבהם מוזכרת יראת אלוהים אל בן המיעוט. כי יחס זה אל הזר, אל חסר הכוח ונטול החסות, הוא אבן הבוחן – אם יש יראת אלקים בלב או אין. לכן גם בגלל הביטוי הזה "ותיראנה המיילדות את האלקים" "נראה, שעדיף הפירוש האומר: מצריות היו.

נחמה ליבוביץ מוסיפה עוד מוסר השכל

יש לתת את הדעת על כך שהתורה מראה לנו בתוך ים של רשע ועריצות – ודווקא בסמוך לפסוק י"ג המראה את מצרים (הממלכה והעם) ברשעותם – כיצד יכול הפרט לעמוד נגד הרשעות, להתקומם לפקודה, לא לציית לה, ואין צדיקות או רשעות תוצאה של השתייכות לאומית או גזעית, וכשם שיצאו רות ונעמה ממואב ומעמון, כן היו שתי צדקניות אלה ממצרים.

ילקוט שמעוני המשיך: שיפּרה ופועה ברשימה של נשים שהתגירו.

דעת רז"ל (שמות רבא א' י"ז) ואונקלוס ורשב"ם ורמב"ן שהיו המיילדות האלה מזרע ישראל.

שלב ד' - השמדת כל התינוקות הזכרים של בני ישראל. גזרה זו כבר לא מוטלת על המיילדות, אלא על העם המצרי כולו: "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, וכל הבת תחיון" (פסוק כ"ב).

בהדרגתיות של גזרות פרעה, זו הקשה והחמורה מכולן.

יש לשים לב למילים מנחות בפרק:

השורש עב"ד.

השורש יל"ד

השורש חי"ה.

מטרת השימוש במילים מנחות אלה היא להציג באירוניה את המתרחש ולהעצים את כוח ההישרדות של העם ואת אלוהים שעומד מאחוריו. ככל שפרעה מטיל גזרות קשות יותר על העם ומעביד אותם יותר קשה, כך גדלה הילודה והעם מתרבה וחי.

שאלות על פרק א'

1. קרא פרק א' פסוקים ו'–י"ז.

א. בפסוקים אלה מלך מצרים מביע חשש. הסבר מהו חשש זה.

ב. "הבה נתחכמה לו" (פסוק י'). על-פי הקטע שלפניך, ציין שני ציוויים של מלך מצרים שאפשר לראות בהם התחכמות כלפי בני ישראל, והסבר אותם.

2. האם לדעתך גזירות פרעה הן אסטרטגיה או רוע לב?

3. רמב"ן לפסוק י': "הבה נתחכמה לו". מפרש רמב"ן:

"לא ראה פרעה וחכמי יועציו להכותם בחרב, כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם, אשר באו בארץ במצוות המלך הראשון"

"וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה, כי עמהם הוא מתייעץ". -"ואף כי בני ישראל עם רב ועצום ויעשו עמהם מלחמה גדולה".

"אבל אמר שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם, ולכך הטיל בהם מס, כי דרך הגרים/זרים- בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה".

האם לפי כל פירושי רמב"ן אלה מלך מצרים התכוון לפגוע בבני ישראל בדרך ישירה או עקיפה?

הסבר את שלוש הדרכים וציין אם כל אחת מהן היא דרך ישירה או עקיפה.

4. א. מה הייתה מטרת גזירותיו של מלך מצרים? האם הצליחה תכניתו?

ב. לו אתה היית היועץ של מלך מצרים והיית מבין את חששו, כיצד היית מציע לו לנהוג? הסבר דבריך.

5. קרא שמות א', פסוק י"ג.

בפסוק י"ג נאמר: "ויעבידו את בני ישראל בפרך". קרא את דברי הפרשנים למשפט זה:

רש"י מפרש: עבודה קשה שמפרכת את הגוף ומשברתו.

מדרש לקח טוב מפרש: שהיו מחליפין עבודת גברים לנשים ושל נשים לגברים".

רבי אליעזר מפרש: בפרך=בפה רך. המצרים דיברו אל בני ישראל ברכות, אך הסתירו את כוונותיהם הזדוניות.

א. מה לדעת רש"י רצו המצרים להשיג בעבודת פרך?

ב. איזה משלושת הפירושים שונה משני הפירושים האחרים? נמק דברך.

איזה מהפירושים מבטא לדעתך את מצבו של ישראל בצורה הכי קשה? נמק דבריך.

6. קרא את דברי גילי זיוון לדמותן של המיילדות:

" המיילדות מתנגדות לגזר דין מוות לעבריים, גם במחיר חייהן בגלל רגישותן המוסרית, התנגדותן לרוע ו"יראת אלוהים" הייתה למקור כוחן. המיילדות הן נשים חזקות שאינן נרתעות לעשות מעשה שיעלה בחייהן".

מה הדילמה שעמדה בפני המיילדות? מהם הערכים המתנגשים בדילמה? הסבר דבריך.

שמות ב'

א וַיִּלֶךְ אִישׁ, מִבֵּית לֹוִי; וַיִּקַּח, אֶת-בֵּת-לֹוִי. ב וַתֵּהָר האִשָּׁה, וַתֵּלֶד בֶּן; וַתֵּרָא אֹתוֹ כִּי-טוֹב הוּא, וַתִּצְפְּנֶהוּ שְׁלֹשָׁה יָרְחִים. ג וְלֹא-יָכְלָה עוֹד, הַצִּפְיָנוּ, וַתִּקַּח-לוֹ תֵבֶת גֹּמָא, וַתַּחְמְרָה בַחֲמֵר וּבְזָפֹת; וַתִּשֶׂם בָּהּ אֶת-הַיֶּלֶד, וַתִּשֶׂם בְּסוּף עַל-שֵׁפֶת הַיָּר. ד וַתִּתְצַב אַחֲתוֹ, מִרְחֹק, לְדַעָה, מֵה-יַעֲשֶׂה לוֹ. ה וַתֵּרֶד בֵּת-פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל-הַיָּר, וַנְּעַרְתִּיהָ הַלְכַת עַל-יַד הַיָּר; וַתֵּרָא אֶת-הַתְּבֵה בְּתוֹךְ הַסּוּף, וַתִּשְׁלַח אֶת-אִמְתָּהּ וַתִּקְחָהּ. ו וַתִּפְתַּח וַתֵּרְאֶהוּ אֶת-הַיֶּלֶד, וְהִנֵּה-נֹעַר בְּכָה; וַתַּחְמַל עָלָיו--וַתֹּאמֶר, מִיֵּלֶדִי הָעֶבְרִים זֶה. ז וַתֹּאמֶר אַחֲתוֹ, אֶל-בֵּת-פְּרָעָה, הַאֵלֶךְ וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקוֹת, מִן הָעֶבְרִיִּית; וַתִּיַּנֵּק לָךְ, אֶת-הַיֶּלֶד. ח וַתֹּאמֶר-לָהּ בֵּת-פְּרָעָה, לְכִי; וַתֵּלֶךְ, הָעֵלְמָה, וַתִּקְרָא, אֶת-אִם הַיֶּלֶד. ט וַתֹּאמֶר לָהּ בֵּת-פְּרָעָה, הַיִּלְכִי אֶת-הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינִקְהוּ לִי, וְאֲנִי, אֶתֵּן אֶת-שְׂכָרְךָ; וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד, וַתִּנְיִקְהוּ. י וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד, וַתִּבְאֶהוּ לְבֵת-פְּרָעָה, וַיְהִי-לָהּ, לְבֶן; וַתִּקְרָא שְׁמוֹ, מֹשֶׁה, וַתֹּאמֶר, כִּי מִן-הַמַּיִם מָשִׂיתָהוּ. יא וַיְהִי בַיָּמִים הֵהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל-אֶחָיו, וַיֵּרָא, בְּסִבְלַתָם; וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי, מִכָּה אִישׁ-עֶבְרִי מֵאֶחָיו. יב וַיִּפֹּן כַּה וְכֹה, וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ; וַיֵּךְ, אֶת-הַמִּצְרִי, וַיִּטְמְנֶהוּ, בַּחּוֹל. יג וַיֵּצֵא בַיּוֹם הַשְּׁנִי, וְהִנֵּה שְׁנֵי-אֲנָשִׁים עֶבְרִים נָצִים; וַיֹּאמֶר, לְרָשָׁע, לָמָּה תִּכֶּה, רָעָף. יד וַיֹּאמֶר מִי שְׂמֶךָ לְאִישׁ שֶׁר וְשִׁפְט, עָלֵינוּ--הַלְהַרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר, כַּאֲשֶׁר הִרְגַת אֶת-הַמִּצְרִי; וַיֵּרָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, אֲכֵן נוֹדַע הַדָּבָר. טו וַיִּשְׁמַע פְּרָעָה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה, וַיִּבְקֹשׁ לְהַרְגֵּ אֶת-מֹשֶׁה; וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פְרָעָה, וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ-מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל-הַבְּאֵר. טז וַיִּלְכְּהוּ מִדְיָן, שִׁבְעַת בָּנוֹת; וַתִּבְאֶנָּה וַתִּדְּלָנָה, וַתִּמְלֶאנָה אֶת-הַרְהָטִים, לְהַשְׁקוֹת, צֹאן אֲבִיהֶן. יז וַיִּבְאוּ הָרְעִים, וַיִּגְרְשׁוּם; וַיִּקָּם מֹשֶׁה וַיּוֹשַׁעַן, וַיִּשְׁקֵ אֶת-צֹאנָם. יח וַתִּבְאֶנָּה, אֶל-רְעוּאֵל אֲבִיהֶן; וַיֹּאמֶר, מַדּוּעַ מֵהֲרַתָּן בָּא הַיּוֹם. יט וַתֹּאמְרֵן--אִישׁ מִצְרִי, הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרְעִים; וְגַם-דָּלָה דָּלָה לָנוּ, וַיִּשְׁקֵ אֶת-הַצֹּאן. כ וַיֹּאמֶר אֶל-בְּנֹתָיו, וְאִי; לָמָּה זֶה עֲזַבְתֶּן אֶת-הָאִישׁ, קִרְאָן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם. כא וַיֹּאזַל מֹשֶׁה, לְשַׁבֵּת אֶת-הָאִישׁ; וַיִּתֵּן אֶת-צִפְרָה בִּתּוֹ, לְמֹשֶׁה. כב וַתֵּלֶד בֶּן, וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ {גְּרָשָׁם: כִּי אָמַר--גֵּר הָיִיתִי, בְּאֶרֶץ נְכָרִיָּה.

כג וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָעֲבֹדָה, וַיִּזְעָקוּ; וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל-הָאֱלֹהִים, מִן-הָעֲבֹדָה. כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים, אֶת-נַאֲקָתָם; וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת-בְּרִיתוֹ, אֶת-אַבְרָהָם אֶת-יִצְחָק וְאֶת-יַעֲקֹב. כה וַיֵּרָא אֱלֹהִים, אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיֵּדַע, אֱלֹהִים

פסוקים א'-י'

הפסוקים מתחילים בסיפור פרטי על איש מבית לוי שלקח בת לוי, והיא הרתה וילדה בן והייתה צריכה להצפינו, להחביאו ולהסתירו במשך שלושה חודשים בגלל גזרות פרעה.

יש לשים לב שבכל הפסוקים האלה אין שמות לאף אחד, אלא רק למשה. אין שמות לאיש מבית לוי(אנחנו יודעים שזה עמרם), לאישה שלקח(אנחנו יודעים שזו יוכבד), לאחות התינוק(מרים) ולבת פרעה(שנקראת בתיה על-פי דברי הימים). למה?

כי משה הוא החשוב כאן. הוא הדמות החשובה ביותר, וייחוסו משבט לוי זה גם הדבר החשוב ביותר. שאר הדברים פחות חשובים.

יש פה מעשה אמיץ וחכם של האם. היא מצפינה ומחביאה את בנה, תינוק רך, ביאור, בנהר המצרי, במשך שלושה חודשים, וכך מצילה אותו גם מטביעה ביאור ובהמשך כמובן מהשמדה על-ידי המצרים. מצד אחד נראה כי האם ממלאת אחרי צו פרעה, ולכן היא מביאה אותו ליאור. מצד שני, על-פי הרשב"ם האם פועלת באופן רציונאלי ומנסה להציל את בנה, ולכן היא מניחה אותו בין קני הסוף ולא במי היאור: "ותשם בסוף", אשר סמוך לשפת היאור ומטמינה אותו יפה, שההולכים על שפת היאור לא יוכלו לראות את התיבה.

בפסוק ב' כתוב: "ותרא כי טוב הוא ותצפנהו שלושה חודשים"

"טוב הוא"=

-יפה.

-חזק.

-תינוק שאינו מרבה לבכות.

למה האם מצפינה את בנה שלושה חודשים?

כי בסביבות גיל שלושה חודשים התינוק מתחיל להשמיע רעשים (בכי וצחוק) וקשה כבר יהיה להסתירו.

למה יש שים לב?

"ותצפנהו"= הסתירה אותו. פועל זה מופיע גם ביהושע ב', שם מסופר שרחב הצילה את המרגלים. בשני ההקשרים פועל זה משמש בהצלת חיים.

"תיבת גומא" = תיבה העשויה מגומא, מצמח הפפירוס והיא מכוסה בחמר ובזפת כדי שמים לא יחדרו לתוכה. זה מזכיר את תיבת נוח בזמן המבול. שוב, שני ההקשרים הם של הצלת חיים. אלו שני המקומות היחידים במקרא שבהם מוזכרת המילה "תיבה", ושוב שניהם בהקשר של הצלת חיים.

בפסוק ג' יש רצף פעלים של האם, המעידים על זריזות, חריצות, מהירות ונחישות להציל את בנה הרך: ותיקה, ותשם, ותחמרה.

אחות התינוק ממתינה מהצד ומשגיחה עליו, לראות מה יקרה לו. גם היא אמיצה ואחראית כמו אימה. לא מזניחה את אחיה, אלא מגלה כלפיו אחריות ומשגיחה עליו.

בהמשך מסופר על בת פרעה שירדה עם נערותיה לרחוץ ביאור. היא ראתה את התיבה ושלחה את אחת המשרתות שלה למשוך את התיבה. היא פתחה את התיבה וראתה את התינוק "ותחמול עליו", ריחמה עליו. היא הבינה מיד כי התינוק המוחבא הוא מילדי העברים. גם פה יש דוגמא לאישה אמיצה, רחומה, הפועלת לפי צו מצפונה והיוצאת נגד צו אביה פרעה וגורמת להציל את התינוק. אחותו ממשיכה לגלות מהירות ותושייה ובחכמה רבה מציעה לבת פרעה, שהיא תלך ותביא אישה מן העבריות שתניק את התינוק. בת פרעה מסכימה לכך, וכמובן שאחות התינוק קוראת לאימה להניק את בנה/אחיה. בת פרעה מציעה שכר לאמו של התינוק, בלי שהיא תדע כמובן שמדובר באמו.

בפסוק ז' יש לשים לב למילה החוזרת "לך": "האלך וקראתי לך אישה מינקת מן העבריות, ותיניק לך את הילד? החזרה על מילה זו מטרתה להעביר לבת פרעה את המסר שהילד שלה כעת והיא אחראית לו וכל מה שהיא עושה זה למען בת פרעה, ללא כל אינטרס אישי.

אמו של התינוק מניקה אותו ולאחר שהוא גדל היא מחזירה את הילד לבת פרעה וזו מגדלת אותו.

בת פרעה קוראת לילד "משה". יש הטוענים כי השם מיצרי, אך יש לו משמעות בעברית. מדרש שם הוא משמעות לשם, הסבר למקור השם. משה נקרא משה בשפה העברית כי בת פרעה משכה אותו מן המים.

בדברי הימים בת פרעה מכונה "בתיה", הבת של ה', בשל מעשה החסד שהיא עשתה עם משה היא מכונה בתו של ה'.

יש לשים לב לכינויים השונים המשתנים, כל אחד בהקשרו: משה מכונה בתחילה **בן** אחר כך **ילד** בהקשר של אמו. כשהיא ילדה אותו והייתה קרובה אליו הוא היה **בנה**. כאשר התרחקה ממנו ואחותו השגיחה עליו היה הוא **ילד**.

בת פרעה דווקא מתקרבת לילד. בהתחלה היא מכנה אותו **ילד** ואז היא ממש רואה בו **כבן**.

אחותו של משה, קרובה אליו, היא משגיחה עליו ולכן מכונה "**אחותו**", אולם כשהיא מתרחקת ממנו, והוא עובר לידיה של בת פרעה היא מכונה "**עלמה**", בלי שום קשר וזיקה למשה.

בפסוקים אלה אם כך, מסופר על הולדת משה והצלתו שקשורה לשלוש נשים אמיצות: אמו, אחותו ובת פרעה. שלוש נשים שהצילו את חייו של משה שהיו בסכנה.

פסוקים י"א- כ"א

פסוק י"א נפתח בקביעת העובדה "ויגדל משה"- ככל הנראה הכוונה היא לגדילה רוחנית, במעמד, בחכמה. זאת בניגוד לפסוק י' שם כתוב "ויגדל הילד", שהכוונה היא לגדילה פיזית של משה.

בהמשך הפסוקים נראה כי משה חש את השייכות לבני עמו, למרות שגדל בארמון המצרי. משה יוצא לאחיו, הוא מאוד ערני. הוא רואה את סבלם. משה מעורב בשלושה סכסוכים בפסוקים אלה, כאשר מה שמאפיין את כל הסכסוכים זה עשיית חסד וצדק מוחלט והיותו מושיע של ממש לאנשים בין אם מבני עמו או לא.

סכסוך ראשון- פסוקים י"א-י"ב

משה יוצא לאחיו והוא רואה איש מיצרי מכה איש עברי. משה מגלה ערנות, בודק את השטח היטב, רואה כי אין איש והוא מכה למוות את האיש המצרי וטומן את גופתו בחול. בולטת פה האהבה והאמפתיה לבני עמו.

סכסוך שני- פסוקים י"ג-י"ד.

משה עד למריבה בין שני אנשים מבני ישראל. אחד מכה את השני (=ניצים). משה שואל את הרשע: "למה תכה רעך?" פה בולט חוש הצדק של משה. הוא מתערב בין רשע לבין אדם שלא עשה דבר ככל הנראה. השימוש במילה "רעך" מביע את הניסיון של משה לקרב בין הלבבות, ולציין את העובדה ששני הניצים (=הרבים) הם מבני ישראל.

הרשע עונה למשה: "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו? הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי?"

כך משה מבין שהמעשה שעשה, הריגת המצרי בסכסוך הראשון התגלה. פרעה שומע על הריגת המצרי בידי משה ורוצה להרוג את משה, ומשה בורח למדיין.

מדיין היא ארץ ועם. המידיינים הם צאצאיהם של אדם שנקרא מדין, שהיה בנו השישי של אברהם מפילגשו קטורה. המידיינים התיישבו באזור ים המלח ובערבה וכן באזור סיני.

סכסוך שלישי- פסוקים ט"ז-כ"ב

סכסוך זה, שמשה מעורב בו מתרחש במידיין.

לכוהן מידיין יש 7 בנות (מספר טיפולוגי) והן שואבות מים מהבאר כדי למלא את הרהטים, את התעלות של השוקת כדי להשקות את צאן אביהן. רועים מגיעים ומנסים לגרש את בנות הכהן, ומשה מחליט להושיע אותן מהם ולסייע להן בהשקיית הצאן. שוב, משה מתואר פה כעושה חסד וטוב ובא לעזרת החלש.

תפקיד שלושת הסיפורים בפרק:

הסיפורים משמשים מעין הקדמה לשליחותו של משה, לתשועת ישראל. הם מוכיחים שבתכונותיו של משה, באומץ ליבו, בעזרתו לחלשים, בחוש הצדק שלו הוא ראוי ומוכשר להיות מנהיג. הסיפור השלישי אף משתמש בלשונות ישועה והצלה: "וישיען", "הצילנו".

מדיווח הבנות לאביהן רעואל נראה כי משה סייע להן רבות: "הצילנו מיד הרועים, וגם דלה דלה לנו וישק את הצאן". כלומר משה גם הציל את הבנות מיד הרועים, גם שאב מים מהבאר וגם סייע להן להשקות את הצאן. יש ריבוי פעולות המעידות על זריזותו של משה, תושייתו, עשיית צדק וחסד כלפי הבנות.

רעואל, אביהן של הבנות מבקש מבנותיו להזמין את משה בכדי להודות לו על עזרתו לבנותיו.

בפסוקים אלה באה לידי ביטוי "**סצנת דפוס של אירוסין**". למה הכוונה? לפי החוקר א' אלטר ישנם שלושה סיפורים בתנ"ך, שבהם יש רכיבים כמעט זהים כשהנושא הוא אירוסין. הסיפורים הם: מפגש עבד אברהם ורבקה, מפגש יעקב ורחל והמפגש בין משה לבנות רעואל.

מהם המאפיינים של כל סיפורי אירוסין אלה?

1. הגעת החתן או בא כוחו לארץ זרה- בסיפור שלנו משה מגיע לארץ זרה, למדיין.
  2. פגישה של החתן או בא כוחו ליד הבאר. משה נפגש עם בנות רעואל ליד הבאר.
  3. הנערה או הנערות רצות לביתן ומספרות לאביהן על המפגש והחסד עם הזר בבאר- כאן בנות רעואל מספרות לאביהן על הפגישה עם משה.
  4. סעודה. משה מוזמן על-ידי רעואל לאכול.
  5. הסכמת המשפחה לאירוסין/נישואין- פה בין משה לציפורה, אחת מ-7 בנותיו של רעואל.
- יש לציין עוד, כי ישנם **רמזים מקדימים** בסיפור משה ובנות רעואל:

-משה מושיע את הבנות מידי הרועים, והוא עתיד להושיע את כל עם ישראל בעתיד.
- משה שאב מים לנערות, כך בעתיד יושיע את עם ישראל במעבר המים, בקריעת ים סוף.

בהמשך מסופר שלמשה וציפורה נולד בן ושמו "גרשם", ומדרש השם: הוא נולד בהיותו של משה גר, זר במדיין

פסוקים כ"ג-כ"ה

בפסוקים אלה מסופר על כך שאלוהים זוכר את עמו. מלך מצרים מת, אבל השעבוד והמצוקה של בני ישראל לא פוחתים. יש פה תגובות של צער ומצוקה:

"וייאנחו" - קול חלש

"ויזעקו" - קול חזק

"שוועתם" - צעקה גדולה ומרה לאלוהים

"נאקתם" - גרמה לכך שאלוהים יזכור את הברית עם אברהם, יצחק ויעקב.

תגובת ה' למצוקה גם באה בארבע תגובות:

"וישמע"

"ויזכור"

"וירא"

"וידע"

שאלות על פרק ב'

1. "ויילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" (פסוק א')

רמב"ן אומר על פסוק זה: "בני ישראל היו יושבים בערים רבות ובת לוי גרה בעיר אחרת מזו שבה גר איש משבט לוי, על כן קם והלך אליה".

רבי יהודה בר זניבא אומר: "כיוון שגזר פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכהו" אמר עמרם: "לשוואו אנו עמלים וגירש את אשתו", אבל כיוון שהעירה לו בתו שהגזירה היא רק על הזכרים ולא על הנקבות, הוא הלך והחזיר אותה".

עם איזה קושי שני הפרשנים מתמודדים?

כיצד כל אחד מהם פותר את הקושי? הסבר דבריך.

איזה מבין שני הפירושים רומז לשיבוש בשגרת החיים בשל גזירות פרעה?

2. מדוע לדעתך משה גדל דווקא בבית מצרי? האם זה יתרון או חיסרון לדעתך? נמק.

קרא גם את דברי הפרשן אברהם אבן עזרא: "סיבב ה' שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על מדרגה העליונה בדרך הלימוד ולא תהיה שפלה ורגילה בבית עבדים... ואילו היה גדל בין אחיו... לא היו יראים ממנו, כי יחשבוהו כאחד מהם.

כיצד עונה הפרשן אבן עזרא על השאלה? הסבר דבריך.

3. ציין שתי תכונות של משה כמנהיג שבאות לידי ביטוי בפרק. הסבר והדגם דבריו על הכתוב.

4. קרא פסוקים י"א-י"ג בפרק ב'. משה גדל אצל בת פרעה, ובכל זאת, לפי הכתוב, הוא חש קשר אל אחיו המשועבדים. הבא מהכתוב שני עניינים המוכיחים טענה זו, והסבר אותם.

5. בשמות ב' מסופר על מעשיהן של נשים אחדות שתרמו להצלת משה. ציין שתיים מהנשים, והסבר כיצד כל אחת מהן פעלה להצלת משה. בסו דבריו על הכתוב.

שמות ג'

א ומשה, הִיָּה רֹעֵה אֶת-צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנָנוּ--כֹּהֵן מִדִּין; וַיִּנְהַג אֶת-הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר, וַיָּבֹא אֶל-הַר הָאֱלֹהִים חֲרֹבָה. ב וַיֵּרָא מִלְּאֵךְ יְהוָה אֵלָיו, בְּלַבַּת-אֵשׁ--מִתּוֹךְ הַסִּנֵּה; וַיֵּרָא, וְהִנֵּה הַסִּנֵּה בֹעַר בְּאֵשׁ, וְהַסִּנֵּה, אֵינְנוּ אֹכְלִים. ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה--אֲסֹרֶה-נָּא וְאֶרְאֶה, אֶת-הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה: מַדּוּעַ, לֹא-יִבְעַר הַסִּנֵּה. ד וַיֵּרָא יְהוָה, כִּי סָר לְרֵאוֹת; וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסִּנֵּה, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה--וַיֹּאמֶר הַנְּבִי. ה וַיֹּאמֶר, אֶל-תִּקְרַב הַלֵּם; שֶׁל-נִעְלִיךְ, מֵעַל רִגְלֶיךָ--כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו, אֲדַמַּת-קִדְשׁ הוּא. ו וַיֹּאמֶר, אֲנֹכִי אֱלֹהֵי אֲבִיךָ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק, וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב; וַיִּסְתֵּר מֹשֶׁה, פָּנָיו, כִּי יָרָא, מִהִבִּיט אֶל-הָאֱלֹהִים. ז וַיֹּאמֶר יְהוָה, רְאֵה רְאִיתִי אֶת-עַנְי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם; וְאֶת-צַעֲקוֹתֵם שְׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נַגְשָׁיו, כִּי יָדַעְתִּי אֶת-מִכְאָבָיו. ח וְאַרְדּוּ לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם, וְלְהַעֲלֹתוֹ מִן-הָאֶרֶץ הַהִוא, אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרוֹחֲבָה, אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ--אֶל-מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי, וְהַחִתִּי, וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי, וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי. ט וְעַתָּה, הִנֵּה צַעֲקוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי; וְגַם-רְאִיתִי, אֶת-הַלַּחַץ, אֲשֶׁר מִצְרַיִם, לֹחֲצִים אֹתָם. י וְעַתָּה לֵכָה, וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל-פְּרַעֲוִי; וְהוֹצֵא אֶת-עַמִּי בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרַיִם. יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, אֶל-הָאֱלֹהִים, מִי אֲנֹכִי, כִּי אֵלֶךְ אֶל-פְּרַעֲוִי; וְכִי אוֹצִיא אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מִמִּצְרַיִם. יב וַיֹּאמֶר, כִּי-אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזָה-לֶךְ הָאוֹת, כִּי אֲנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ: בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת-הָעָם, מִמִּצְרַיִם, תַּעֲבֹדוּן אֶת-הָאֱלֹהִים, עַל הַהָר הַזֶּה. יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָאֱלֹהִים, הִנֵּה אֲנֹכִי בָא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתִּי לָהֶם, אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם; וְאָמְרוּ-לִי מַה-שְּׁמוֹ, מַה אֲמַר אֲלֵהֶם. יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה, אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה; וַיֹּאמֶר, כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶהְיֶה שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם. טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל-מֹשֶׁה, כֹּה-תֹאמַר אֶל-בְּנֵי

יִשְׂרָאֵל, יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב, שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם; זֶה-שְׁמִי לְעָלַם, וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דֹּר. טז לך וְאֶסְפֹּת אֶת-זַקְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֵאמֹר: פֶּקֶד פְּקָדוֹתַי אֶתְכֶם, וְאֶת-הַעֲשׂוֹי לְכֶם בְּמִצְרַיִם. יז וְאָמַר, אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֵינֵי מִצְרַיִם, אֶל-אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי, וְהָאֳמֹרִי וְהַפְּרָזִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי--אֶל-אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב, וַדְּבַשׁ. יח וְשָׁמְעוּ, לְקִלְקֵל; וּבֵאתְ אִתָּהּ וְזַקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרָיִים נִקְרָה עָלֵינוּ, וְעַתָּה נִלְכָה-נָא דֶרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָר, וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ. יט וְאֲנִי יֹדַעְתִּי--כִּי לֹא-יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם, לְהִלָּךְ: וְלֹא, בְּיַד חֲזָקָה. כ וְשַׁלַּחְתִּי אֶת-יָדִי, וְהִפִּיתִי אֶת-מִצְרַיִם, בְּכָל-נַפְלְאוֹתַי, אֲשֶׁר אֲעֲשֶׂה בְּקִרְבּוֹ; וְאַחֲרֵי-כֵן, יִשְׁלַח אֶתְכֶם. כא וְנִתַּתִּי אֶת-חַן הָעַם-הַזֶּה, בְּעֵינֵי מִצְרַיִם; וְהָיָה כִּי תִלְכוּן, לֹא תִלְכוּ רִיקָם. כב וְשָׂאֵלָה אִשָּׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ, כְּלִי-כֶסֶף וְכְלִי זָהָב וְשִׁמְלַת; וְשָׁמְתָם, עַל-בְּנֵיכֶם וְעַל-בְּנוֹתֵיכֶם, וְנִצַּלְתֶּם, אֶת-מִצְרַיִם.

פסוקים א'ו'

פסוקים אלה מתחילים בתיאור העובדה שמשה היה רועה צאן של יתרו, אביה של אשתו ציפורה. תיאור משה כרועה צאן הוא הכנה לתפקיד משה כמנהיג העם. לרועה צאן ולמנהיג דרושות תכונות דומות: יכולת הובלה, הגנה, קבלת החלטות, חמלה, מנהיגות וכיו"ב. הוא מגיע עם הצאן להר חורב שהוא הר סיני. שם בעתיד בני ישראל יקבלו את התורה. ההתרחקות של משה היא גם פיזית וגם רוחנית. משה מגיע להר חורב והוא רואה מחזה. הוא רואה סנה בוער שאיננו אוכל. סנה הוא שיח מדברי. שאיננו אוכל= לא נשרף. משה מתקרב לסנה כדי לראות את המחזה המיוחד, ולבסוף ה' מדבר ומתגלה אליו במדבר, דווקא במדבר, במקום המנותק מהגשמיות.

אם כך אלוהים מתגלה באופן הדרגתי למשה, מתוך הבנה שזו ההתגלות הראשונה אליו. זו ההדרגתיות:

- משה רואה בתחילה את הסנה שלא אוכל, לא נשרף (פסוק ב').

- משה מתקרב לראות את המראה המיוחד (פסוק ג').

- אלוהים מדבר למשה ומצווה עליו לחלוץ את נעלו בשל היות המקום קדוש (פסוק ה). אלוהים קורא בשמו של משה פעמיים "משה משה", בהכפלת שמו מודגשת דחיפות הקריאה וחיבותה.

חליצת הנעליים מלבד היותה כבוד למקום הקדוש יש בה גם קריאה למשה להתבוננות מעמיקה במראה הגדול שהוא רואה. אדם החולץ נעליו מרגיש טוב יותר את המקום שעליו הוא עומד. אין המראה הפלאי משמש רק פיתוי למשה שיתקרב למקום הקדוש, אלא יש במראה גם משמעות פנימית, אותה נדרש משה לפענח.

ה' מציג עצמו כאלוהי אבותיו של משה(פסוק ו'). וכך משה נבחר להמשיך מסורת קדומה של אמונה מונותאיסטית המוכרת לעם מדורות קודמים.

כיצד משה מגיב?

משה מסתיר פניו. הוא חושש למות כתוצאה מההתגלות. הוא גם צנוע. משה מבין את גודל המעמד, תופס את עוצמתו ומתוך כבוד למעמד הגדול הוא מסתיר פנים: "ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלוהים" (פסוק ו').

מה המשמעות הסמלית של הסנה הבוער?

כשם שהסנה הבוער לא נשרף לחלוטין, כך בני ישראל הסובלים-איש לא יוכל לכלותם או לנצח אותם לעולם.

הסנה הבוער = מסמל את עם ישראל הסובל במצרים.

האש = מסמלת את רצונם של המצרים להשמיד את בני ישראל במצרים.

הסנה שלא אוכל = סמל לאי הצלחתם של המצרים להשמיד את ישראל.

קיים פירוש אחר לפיו, ההתגלות האלוהית בסנה, שהוא שיח קטן ופשוט, מסמלת את הדרישה מהאדם להקפיד על התנהגות פשוטה ללא יהירות ושחצנות.

המילה המנחה בפסוקים אלה ובפסוקים הבאים היא משורש רא"ה. השורש רא"ה מתאר את הראיה של משה ואת הראיה של אלוהים: אלוהים רואה את הסבל של בני ישראל במצרים, משה רואה את מראה הסנה הבוער ובעקבות הראיות האלה תתחיל ההצלה והגאולה של בני ישראל ממצרים. יש פה קשר של סיבה ותוצאה.

פסוקים ז' - כ"ב

בפסוקים אלה אלוהים מבשר למשה את הבשורה על הצלת בני ישראל במצרים ועל גאולתם. אלוהים מדבר בגוף ראשון: "וארד". אלוהים בעצמו ירד למצרים ויציל את בני ישראל ויביאם לארץ המובטחת. הארץ המובטחת טובה ורחבה, ארץ זבת חלב ודבש ויהיה בה שפע כלכלי, אך יושבים בה עמים כמו הכנעני, הפריזי וכו' שבני ישראל יצטרכו בעתיד להביסם כדי להתיישב בארץ. יש פה היבט כלכלי וגיאוגרפי של הארץ המובטחת.

אלוהים ממנה ומקדש את משה כמנהיג וכשליח להוציא את בני ישראל ממצרים. בתנ"ך ישנם מוטיבים החוזרים כאשר אלוהים ממנה ומקדש אדם לשליחות, בדרך כלל נביא(כמו למשל אצל ירמיה הנביא).

אלה המוטיבים להקדשת אדם לתפקיד שליח/נביא:

1. **מינוי לתפקיד:** אלוהים מודיע למשה על המינוי. מופיע בפסוק י': "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים".

2. **התנגדות למינוי וניסיון להתחמק ממנו:** משה כמו ירמיה הנביא מתנגד לתפקיד, חושש ממנו, מגלה ענווה ואפילו חוסר ביטחון. ההתנגדות של משה מופיעה בפסוק י"א בצורת שאלה: "מי אנוכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים?".

3. **עידוד:** אלוהים מעודד את משה, מבטיח לו שיהיה אתו וזה בפסוק י"ב: "אהיה עמך".

4. **מתן אות:** אלוהים נותן למשה סימן, אות. זה מופיע בפסוק י"ב. כשבני ישראל ייצאו ממצרים תעבדון את האלוהים על ההר הזה".

מתן האות היא בעתיד. כשבני ישראל יגיעו להר סיני ויקבלו שם את התורה זה יהיה הסימן. יש פה בעיה בגלל שמדובר בעתיד. זה דורש אמונה מוחלטת. משה מבקש לדעת את זהות האלוהים, אם העם ישאל אותו. אלוהים בתשובתו מזכיר שניים משמותיו: "אהיה אשר אהיה...אהיה שלחני" (פסוק י"ד)- כלומר אלוהים נצחי, תמיד קיים ולכן יכול להוציא את בני ישראל ממצרים.

השם השני שאלוהים מציג בפני משה: "ה' אלוהי אבותיכם אלוהי אברהם אלוהי יצחק ואלוהי יעקב" (פסוק ט"ו). אלוהים מזה דורי דורות הוא אביהם של האבות ומתוקף כך הוא מחויב לממש את הבטחותיו להם (הבטחות כגון יציאת מצרים, כניסה לארץ המובטחת וכו').

בהמשך הפסוקים, ט"ז- כ"ב אלוהים מצווה על משה שני דברים:

1. משה צריך לאסוף את זקני ישראל ולהודיע להם על הצלת בני ישראל וגאולתם ממצרים.

2. משה והזקנים צריכים ללכת לפרעה ולבקש שהם רוצים לצאת ממצרים לשלושה ימים ולחזור.

אלוהים אומר למשה, שפרעה לא יאפשר לבני ישראל לצאת(יהיה קשה לפרעה לוותר על כ- 600,000 עבדים מבני ישראל) והוא רומז לכך שזה יתאפשר רק לאחר ה' יביא על פרעה את עשר המכות: "ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים בכל נפלאותי אשר אעשה בקרב".

איך בני ישראל ייצאו ממצרים?

"לא תלכו ריקם". בני ישראל ימצאו חן בעיני המצרים, ועל-כן ייצאו ברכוש גדול לאחר שבנות ישראל ישאלו תכשיטים משכנותיהן המצריות.

שאלות על פרק ג'

1. קרא שמות פרק ג' פסוקים א'-ב, ואת המדרש הבא: "אמרו רבותינו: כשהיה משה רבנו ע"ה רועה צאנו של יתרו חותנו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו, עד שהגיע לחסית (על-פי שולחן ערוך מין ירק הגדל על המים), נזדמנה לו בריכה של מים, ועמד הגדי לשתות. כיוון שהגיע משה אצלו אמר: 'אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עייף אתה!', הרכיבו על

כתפו והיה מהלך. אמר הקדוש ברוך הוא: "יש לך רחמים לנהוג צאן של בשר ודם כך, כך, חייך, אתה תרעה צאני ישראל" "הוי- ומשה היה רועה".

א. לפי המדרש, מדוע בחר אלוהים במשה כמנהיג העם?

ב. ציין שתי תכונות נוספות על אלה שבאות לידי ביטוי במדרש שראוי שמנהיגים יישאו אותן.

2. קרא שמות ג' כ"א-כ"ב ואת חוק העבד בדברים ט"ו פסוקים י"ב-ט"ו.

א. על-פי חוק העבד שבספר דברים, מה מצווה החוק על האדון להעניק לעבד בשנה השביעית?

ב. כיצד חוק העבד בספר דברים יכול לסייע לנו להבין את יציאת בני ישראל ממצרים ברכוש גדול? הסבר דבריך.

3. קרא שמות ג' פסוקים ב'-ח'. יש בפסוקים אלה שלושה ניבים השגורים בעברית. ציין שניים מהניבים. הסבר אותם על-פי הטקסט וגם הסבר מה משמעם כיום.

4. קרא שמות ג' פסוק י"ח.

בפסוק זה יש קושי.

אברבנאל מתייחס לקושי: "'איך ציווה (ה') יתברך למשה רבנו שיאמר בשמו כזב ושקר? ויותר טוב שיאמר בביאור (באופן ברור) שלח את העם מתחת סבלות מצרים!".

א. הסבר במילים שלך את הקושי כפי שעולה מדבריו של אברבנאל.

ב. רד"ק אף פותר את הקושי: "עשה(אלוהים)...כן כדי להראות לבני אדם חוזק לב פרעה וקשי ערפו... מפני זה ציווה למשה... שתהיה בראשונה... בקשתו דבר מועט דרך שלושה ימים להבחין בו עורפו ומצחו הקשה".

כיצד רד"ק פותר את הקושי? הסבר.

5. קרא שמות ג' פסוקים א'-י'.

א. אלוהים קורא למשה מתוך הסנה ומשה מגיב על הקריאה בשתי דרכים שונות. הסבר במילים שלך את התגובה של משה בפסוק ד' ואת התגובה שלו בפסוק ו'.

ב. 1. קרא פסוקים ז'-ח'. על-פי פסוקים אלה, מדוע החליט האל להתערב בנעשה ומה התכוון לעשות? בסס דבריך על הכתוב.

2. קרא פסוקים ט'-י'.

מהו התפקיד של משה בתכנית האלוהית? בסס דבריך על הכתוב.

שמות י"ב פסוקים כ"ט- מ"ב

כט ויהי בחצי הלילה, ויהיה הכה כל-בכור בארץ מצרים, מבכר פרעה הישב על-כסאו, עד בכור השבי אשר בבית הבור; וכל, בכור בהמה. ל ויקם פרעה לילה, הוא וכל-עבדיו וכל-מצרים, ותהי צעקה גדלה, במצרים: כי-אין בית, אשר אין-שם מת. לא ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר קומו צאו מתוך עמי--גם-אתם, גם-בני ישראל; ולכו עבדו את-יהוה, כדברכם. לב גם-צאנכם גם-בקרכם קחו: כאשר דברתם, ולכו; וברכתם, גם-אתי. לג ותחזק מצרים על-העם, למהר לשלחם מן-הארץ: כי אמרו, כלנו מתים. לד וישא העם את-בצקו, טרם יחמץ; משארתם צרות בשמלתם, על-שכמם. לה ובני-ישראל עשו, כדבר משה; וישאלו, ממצרים, כלי-כסף וכלי זהב, ושמלת. לו ויהיה נתן את-חן העם, בעיני מצרים--וישאלום; וינצלו, את-מצרים.

לז ויסעו בני-ישראל מרעמסס, סכתה, כשש-מאות אלף רגלי הגברים, לבד מטף. לח וגם-ערב רב, עלה אתם, וצאן ובקר, מקנה כבד מאד. לט ויאפו את-הבצק אשר הוציאו ממצרים, עגת מצות--כי לא חמץ: כי-גרשו ממצרים, ולא יכלו להתמהמה, וגם-צדה, לא-עשו להם. מ ומושב בני ישראל, אשר ישבו במצרים--שלושים שנה, וארבע מאות שנה. מא ויהי, מקץ שלושים שנה, וארבע מאות, שנה; ויהי, בעצם היום הזה, יצאו כל-צבאות יהוה, מארץ מצרים. מב ליל שמרים הוא ליהוה, להוציאם מארץ מצרים: הוא-הלילה הזה ליהוה, שמרים לכל-בני ישראל לדרתם.

פרק י"ב הוא תחילת תהליך פרידתם של בני ישראל ממצרים ופנייתם אל דרך חדשה. בני ישראל הופכים מעבדים לבני חורין. למעשה ניתן לראות בתהליך זה מעין לידה מחדש.

בפרק זה יילמדו לבגרות רק פסוקים כ"ט-מ"ב.

פסוקים כ"ט- ל'

בפסוקים אלה מתואר שאלוהים מכה את מצרים במכה העשירית האיומה, הקשה והכואבת ביותר: מכת בכורות.

המצרים נענשים במכה זו על-פי העיקרון של מידה כנגד מידה: בפרק א' בספר שמות פרעה ציווה להרוג את הבנים של בני ישראל, ובכך פגע בישראל שהיא בנו בכורו של אלוהים, ולכן באותה מידה אלוהים פוגע עכשיו בבנים הבכורים של המצרים.

בפסוק כ"ט מתוארת המכה העשירית הקשה במצרים. אלוהים היכה באופן קולקטיבי את כל בכורי מצרים, מבנו בכורו של פרעה ועד לבכורות השפחות, האסירים והשבויים שנמצאים בבית הבור(בית הכלא) ואפילו בכורות הבהמה וזה התרחש בין י"ד ל- ט"ו בחודש ניסן: "ויהי בחצי הלילה וה' היכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי בבית הבור וכל בכור בהמה".

מכת הבכורות מתוארת בעוד מקומות בתנ"ך כדוגמא במזמור תהלים ע"ח פסוק מ"ט.

המצרים צועקים, כי בכל בית יש בכור שמת, ותהי צעקה גדולה במצרים". קשה להתעלם מהדמיון בין זעקת בני ישראל בשל העבודה הקשה לזעקה פה של המצרים.

פסוקים ל"א-ל"ג

בפסוקים אלה מסופר על כך שבעקבות מכת הבכורות פרעה נכנע והוא משחרר את בני ישראל כדי שילכו ויזבחו לאלוהיהם. פרעה מאפשר לבני ישראל לקחת את צאנם ובקרים ומבקש אפילו בחרדה גדולה שיתפללו עבורו: "וברכתם גם אותי". העם המצרי אף הוא מפוחד ומנסה לזרז את בני ישראל למהר ולצאת, כי הם פוחדים ממגפות נוספות: "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים".

איזו מצווה/מנהג מזכירה ומנציחה את מכת הבכורות אצל המצרים והצלת בכורותיהם של בני ישראל?

מדובר במצוות "פדיון הבן". בגיל 30 יום של התינוק הבכור, נעשה טקס פדיון הבן, בו אביו של התינוק פודה את התינוק מהכוהן על- ידי תשלום סכום סמלי. במצווה זו יש הודיה לאלוהים על הצלת הבנים הבכורים בבני ישראל. מצווה זו נמצאת בספר שמות פרק י"ג, פסוק י"ג: "וכל בכור אדם בבניך תפדה".

פסוקים ל"ד- ל"ו

מילים קשות:

יחמץ=תפח

משארותם= בצק או כלי לבצק

צרות= נעטפו בצרות

שכמם = כתפיהם

וינצלו=לקחו הכל, רוקנו.

ערב רב= אלה קבוצות שנספחו לבני ישראל ביציאה ממצרים. נקראים גם אספסוף. א שמדובר בקבוצה של מיצרים א בחלקי עמים שגם אותם המצרים שיעבדו עם ישראל. בכל אופן ערב רב זה הפך להיות חלק מעם ישראל.

בפסוקים אלה מסופר על כך שבני ישראל ממהרים לצאת ממצרים, ואות למהירותם ניתן לראות בבצק שהם לקחו איתם ממצרים שאפילו לא הספיק לתפוח. הם ארזו את בצקם בבגדיהם שאולי ימשיך לתפוח וכך תהיה להם צידה לדרך. בני ישראל צייתו למשה וביציאה ממצרים הם שאלו מהמצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות. איך זה יתאפשר? איך המצרים הסכימו לתת לבני ישראל? כתוב: "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום וינצלו את מצרים" (פסוק ל"ה) - בדיוק כמו שה' הבטיח להם.

למה נושא הכלים והרכוש עולה פה ובפרקים נוספים בספר שמות: שמות ג' פסוקים כ"א-כ"ב וכן שמות י"א פסוקים ב'-ג'?

נושא הכלים עולה שלוש פעמים כי, אלוהים דואג לצדק לעמו. הם היו עבדים במצרים ונוצלו, וכעת כשהם משתחררים מגיע להם מהמירים, מענק שחרור כפי שחוק העבד בדברים ט"ו י"ב-י"ח מצווה.

כרגע, חופש הבחירה של ישראל אינו בא לידי ביטוי, עליהם להימלט, בלי שאלות, בלי התלבטויות.

פסוקים ל"ז- ל"ט

שני פסוקים תמימים למראה רומזים למעבר של בני ישראל לספירה אחרת: "וייסעו בני ישראל מרעמסס סכתה כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף וגם ערב רב עלה איתם וצאן ובקר מקנה כבד מאוד (פסוקים ל"ז- ל"ח).

אם נבין את הביטוי שש מאות אלף רגלי הגברים כמספר 600,000 המתייחס רק לגברים, משמעות הדבר כי עם הנשים, הזקנים והטף, העם היוצא ממצרים מונה כשני מיליון בני אדם ואולי יותר. זהו מספר עצום של עם שהולך במדבר, שהתחיל מהמספר המצומצם 70 כזכור. העם העצום הזה נושא עמו מקנה כבד המאט את הליכתו והוא מורכב ומרובד עם ערב רב מעכשיו הקורא נכנס לעולם נסי של השגחה אלוהית.

פסוקים אלה מסתיימים בעובדה שבני ישראל אפו את הבצק שהוציאו במהרה ממצרים, לפני שהספיק לתפוח ויש פה כמובן רמז למצוות אכילת מצות.

יסוד אטיולוגי הוא סיפור סיבה. סיפור שמסביר בהווה תופעה על סמך אירועים בעבר. היום אוכלים מצות בחג הפסח בגלל היציאה המהירה של בני ישראל ממצרים ולקיחת הבצק שלא תפח, שממנו אפו והכינו בני ישראל "עוגות מצות".

פסוקים מ' - מ"ב

בפסוקים אלה כתוב שמשך הזמן שבני ישראל שהו במצרים הוא 430 שנה.

ישנן מספר שיטות ודעות לגבי זמן שהייה של ישראל במצרים:

430 שנה - מניין זה מתחיל בהיות אברהם בן 70, בברית בין הבתרים בכנען (בראשית ט"ו) וכך לפי הפרשנים רמב"ן ואברבנאל.

400 שנה - מתחיל מהולדת יצחק ועד יציאת מצרים וכך לפי הפרשן רס"ג.

210 שנה - מספר השנים שבני ישראל היו במצרים ובתוכן העבדות.

בפסוק מ"ב כתוב: "ליל שימורים הוא לה", להוציאם מארץ מצרים, הוא הלילה הזה לה', שימורים לכל בני ישראל לדורותם".

ליל שימורים הוא אותו לילה שלפני יציאת מצרים, בו ה' שמר, השגיח והגן על בני ישראל כדי שיציאתם ממצרים תהיה בשלום.

מעכשיו ואילך לילה זה יהיה כל שנה "הלילה הזה לה'", כלומר כל שנה עם ישראל יקיים **ליל שימורים הוא ליל הסדר**, אותו מציינים לזכר ליל השימורים של ה' ויציאת בני ישראל מעבדות לחירות, יציאת בני ישראל ממצרים. כיום יש משמעות נוספת לביטוי "ליל שימורים" ומשמעו הוא לילה שלא ישנים ברובו.

שאלות על פרק י"ב

1. בפסוק כ"ט כתוב: "וה' היכה כל בכור בארץ מצרים מבכור פרעה".

רש"י מפרש:

"מבכור פרעה" - אף פרעה בכור היה, ונשתייר מן הבכורות, ועליו הוא אומר "בעבור הראותך את כוחי".

א. מה הקושי אתו מתמודד רש"י?

ב. כיצד הוא פותר אותו?

2. קרא פסוק כ"ט. איזו שיטת גמול באה לידי ביטוי בפסוקים אלה? גמול אישי או גמול לדורות/קולקטיבי? הסבר דבריך ובסס אותם על הכתוב.

3. קרא פסוקים כ"ט-מ"ב. מהו האירוע המכונן שעיצב את זהות העם ומופיע בפסוקים אלה? כיצד מנציחים את הזיכרון של אותו אירוע כיום?

4. קרא שמות ב', פסוק כ"ג, שמות ג' פסוק ז' וכן שמות י"ב פסוק ל'. מה הקשר שבא לידי ביטוי בפסוקים אלה ואיזה עיקרון הקשר הזה מבטא?

5. קרא שמות ט"ו פסוק י"ד. מהי ההבטחה שניתנת שם על-ידי אלוהים? הסבר דבריך ובסס אותם על הכתוב. הסבר כיצד היא מתממשת בפרק י"ב פסוקים ל"ד- ל"ו? הסבר דבריך ובסס אותם על הכתוב.

שמות י"ג פסוקים י"ז- כ"ב

בפרק זה יילמדו לבגרות פסוקים י"ז- כ"ב בלבד.

יז וַיְהִי, בְּשִׁלַח פְּרַעֲה אֶת-הָעָם, וְלֹא-נָחַם אֱלֹהִים דָּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים, כִּי קָרוֹב הוּא: כִּי אָמַר אֱלֹהִים, פֶּן-יִנָּחַם הָעָם בְּרֵאתָם מִלְחָמָה--וַיָּשׁוּבוּ מִצְרָיִם. יח וַיֹּסֵב אֱלֹהִים אֶת-הָעָם דָּרֶךְ הַמִּדְבָּר, יָם-סוּף; וַחֲמִשִּׁים עֶלֶוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. יט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת-עֶצְמוֹת יוֹסֵף, עִמּוֹ: כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, לֵאמֹר, פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם, וְהַעֲלִיתֶם אֶת-עֶצְמֹתַי מֵזֶה אֶתְכֶם. כ וַיֹּסְעוּ, מִסֹּפֶת; וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְנָם, בְּקִצְהַ הַמִּדְבָּר. כא וַיְהִי הַלַּיְלָה לְפָנֶיהֶם יוֹמָם בְּעֵמוּד עֵנָן, לְנַחֲתָם הַדָּרֶךְ, וַלֵּילָה בְּעֵמוּד אֵשׁ, לְהָאִיר לָהֶם--לְלֵילָתָם, יוֹמָם וַלֵּילָה. כב לֹא-יָמִישׁ עֵמוּד הָעֵנָן, יוֹמָם, וְעֵמוּד הָאֵשׁ, לַיְלָה--לְפָנֶי, הָעָם.

פסוקים אלה פותחים במילה "ושלח", וזהו שמה של פרשה שנקראת בתורה בבתי הכנסת. מסופר שכאשר פרעה שלח את בני ישראל, הייתה לאלוהים האפשרות להחליט שבני ישראל ייכנסו לארץ בדרך הקרובה והקצרה ביותר, היא דרך ארץ פלישתים (ניתן לראות במפה). דרך ארץ פלישתים היא הדרך הקרובה והקצרה ממצרים לארץ ישראל. דרך זו קישרה את מצרים עם ארץ ישראל. אולם, אלוהים החליט לא להכניס את בני ישראל בדרך הקצרה, כאשר הנימוק הוא "כי אמר אלוהים פן ינחם העם בראותם מלחמה וישבו מצרימה" (פסוק י"ז). כלומר אלוהים חושש שמגע ומלחמה עם הפלישתים ותושבי כנען החזקים מאוד יגרמו לבני ישראל להתייאש ואף להצטער שיצאו בכלל מהעבדות במצרים (ניתן להוציא את בני ישראל ממצרים, אך האם ניתן להוציא את מצרים מבני ישראל בשלב הזה?). לכן אלוהים הוביל את בני ישראל בדרך הארוכה, היא דרך המדבר וים סוף. אלוהים מפנה את העם לדרום מזרח, מסוכות לאיתם. איתם היא בקצה המערבי של מדבר סיני.

יש לציין שבמבחן המציאות בני ישראל כן נתקלו בסופו של דבר במלחמה עם המצרים למרות שעברו בדרך הארוכה, אך אלוהים נלחם את מלחמתם והושיע אותם.

שאלות על פרק י"ג

1. קרא את פירושו של הרב יואל בן-נון לפסוקים י"ז – י"ח: "ד...דרך ארץ פלישתים הייתה דרך ממלכתית צבאית שמצרים שלטה בה כמו בחלקים רבים של כנען עצמה. אילו הלכו בני ישראל בדרך פלישתים, היו מוכיחים בכך התנהגות טובה וידידותית כלפי פרעה והכרה בהמשך חסותו עליהם...אילו יצאו ממצרים בדרך זו, לא היה פרעה רודף אחריהם כלל. אבל יציאה כזו ממצרים הייתה שונה לחלוטין מכוונת ההתגלות של ה' למשה. העם אמנם היה ניצל מעבודה קשה, אבל לא יצא לחירות כלל, עם כזה אינו יכול לקבל את התורה, מפני שאינו ריבוני, ואין השכינה שורה בו. מלכות ה' אפשרית רק אחרי עול שעבדו מלכויות...לכן היה הכרח להובילם דרך המדבר ים סוף אל המרדף, אל המלחמה אל ההצלה ואל העצמאות המלאה" (יואל בן-נון, דרך ארץ פלישתים מול המדברים סוף-מקור האיסור לחזור מצרימה ומשמעותו).

מהו החידוש שמחדש הרב יואל בן-נון בדבריו על הסבת בני ישראל מדרך פלישתים דרומה? הסבר דבריך.

2. "עמוד ענן" - זהו שם של מבצע שבו ישראל לחמה מול ארגון החמאס בעזה בסוף שנת 2012.

מדוע לדעתך נבחר דווקא שם זה למבצע הצבאי?

3. מה האמצעי האומנותי המופיע בפסוקים כ"ב-כ"ב ומה הוא בא להדגיש?

4. מהו הביטוי/הניב המופיע בפסוק כ"ב? מה משמעותו בהקשרו, ומה משמעותו כיום?

5. בפסוקים אלה מתואר אלוהים, לא כאל משפחתי, אלא כאל לאומי בעל יכולת אוניברסלית הפועל במציאות ומשתמש בה להגשמת רצונו. הסבר קביעה, ובסס אותה על פסוקים י"ז-כ"ב.

שמות י"ד

וַיְדַבֵּר יְהוָה, אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר. ב דָּבַר, אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירֹת, בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם: לִפְנֵי בַעַל צֹפֵן, נִכְחוּ תַחְנוּ עַל-הַיָּם. ג
 וְאָמַר פְּרַעֲה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, נִבְכִּים הֵם בְּאַרְצְךָ; סָגַר עָלֵיהֶם, הַמַּדְבָּר. ד
 וַחֲזַקְתִּי אֶת-לֵב-פְּרַעֲה, וַרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם, וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרַעֲה וּבְכָל-חִילוֹ, וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי-אֲנִי יְהוָה; וַיַּעֲשׂוּ-כֵן. ה וַיִּגְדַּל לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם, כִּי בָרַח הָעָם; וַיַּהֲפֹךְ לִבָּב פְּרַעֲה וַעֲבָדִיו, אֶל-הָעָם, וַיֹּאמְרוּ מֵה-זֹאת עֲשִׂינוּ, כִּי-שִׁלַּחְנוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל מֵעֲבָדֵנוּ. ו וַיֹּאסֶר, אֶת-רֶכְבּוֹ; וְאֶת-עַמּוֹ, לָקַח עִמּוֹ. ז
 וַיִּקַּח, שֵׁשׁ-מֵאוֹת רֶכֶב בַּחֹר, וְכָל, רֶכֶב מִצְרַיִם; וְשָׁלֹשׁ, עַל-כָּלוֹ. ח וַיַּחֲזֵק יְהוָה, אֶת-לֵב פְּרַעֲה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיַּרְדֹּף, אַחֲרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל; וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, יִצְאִים בְּיַד רָמָה. ט וַיַּרְדֹּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם, וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חֲנֹנִים עַל-הַיָּם, כָּל-סוֹס רֶכֶב פְּרַעֲה, וּפָרָשָׁיו וְחִילוֹ--עַל-פִּי, הַחִירֹת, לִפְנֵי, בַעַל צֹפֵן. י וּפְרַעֲה, הִקְרִיב; וַיִּשְׂאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֵינֵיהֶם וַהֲנִה מִצְרַיִם נֹסְעִים אַחֲרֵיהֶם, וַיִּירָאוּ מְאֹד, וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, אֶל-יְהוָה. יא וַיֹּאמְרוּ, אֶל-מֹשֶׁה, הַמִּבְלִי אֵין-קְבָרִים בְּמִצְרַיִם, לָקַחְתָּנוּ לְמוֹת בַּמַּדְבָּר: מֵה-זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ, לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. יב הֲלֹא-זֶה הַדְּבָר, אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר, חַדְל מִמֶּנּוּ, וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם: כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת-מִצְרַיִם, מִמֵּתְנוּ בַּמַּדְבָּר. יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם, אֶל-תִּירְאוּ--הֲתִיַּצְבוּ וַיִּירָאוּ אֶת-יְשׁוּעַת יְהוָה, אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם: כִּי, אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם--לֹא תִסְפוּ לְרֹאֲתָם עוֹד, עַד-עוֹלָם. יד יְהוָה, יִלְחַם לָכֶם; וְאַתֶּם, תַּחֲרֹשׁוּן טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, מֵה-תִצְעַק אֵלַי; דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, וַיִּסְעוּ. טז וְאַתָּה הָרַם אֶת-מִטְּךָ, וַנִּטָּה אֶת-יָדְךָ עַל-הַיָּם--וּבִקְעָהוּ; וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם, בַּיַּבֶּשֶׁה. יז וְאֲנִי, הֲנִנִי מִחֲזֵק אֶת-לֵב מִצְרַיִם, וַיָּבֹאוּ, אַחֲרֵיהֶם; וְאֶכְבְּדָהּ בַּפְּרַעֲה וּבְכָל-חִילוֹ, בְּרֶכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו. יח וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם, כִּי-אֲנִי יְהוָה, בַּהֲכַבְדִּי בַּפְּרַעֲה,

בְּרִכְבוֹ וּבְפָרְשָׁיו. יֵט וַיִּסַּע מִלֶּאךָ הָאֱלֹהִים, הֵהָלַךְ לִפְנֵי מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיֵּלֶךְ, מֵאַחֲרֵיהֶם; וַיִּסַּע עִמּוֹד הָעֵנָן, מִפְּנֵיהֶם, וַיַּעֲמֵד, מֵאַחֲרֵיהֶם. כִּי וַיָּבֹא בֵּין מַחְנֵה מִצְרַיִם, וּבֵין מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיְהִי הָעֵנָן וְהַחֲשָׁה, וַיֵּאָר אֶת-הַלְּיָלָה; וְלֹא-קָרַב זֶה אֶל-זֶה, כָּל-הַלְּיָלָה. כֹּא וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ, עַל-הַיָּם, וַיִּזְלַךְ יְהוָה אֶת-הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל-הַלְּיָלָה, וַיִּשָּׂם אֶת-הַיָּם לְחֲרָבָה; וַיִּבְקְעוּ, הַמַּיִם. כִּב וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם, בִּיבְשָׁה; וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה, מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם. כִּג וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם, וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם--כָּל סוֹס פָּרְעָה, רִכְבוֹ וּפָרְשָׁיו: אֶל-תּוֹךְ, הַיָּם. כִּד וַיְהִי, בְּאֲשַׁמְרַת הַבֹּקֶר, וַיִּשְׁקֹף יְהוָה אֶל-מַחְנֵה מִצְרַיִם, בְּעַמּוֹד אֵשׁ וְעָנָן; וַיְהִי, אֶת מַחְנֵה מִצְרַיִם. כֵּה וַיִּסַּר, אֶת אִפְן מִרְכַּבְתָּיו, וַיִּנְהַגְהוּ, בְּכַבְדָּת; וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם, אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל--כִּי יְהוָה, נִלְחַם לָהֶם בְּמִצְרַיִם כֹּו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, נָטָה אֶת-יָדְךָ עַל-הַיָּם; וַיָּשִׁבוּ הַמַּיִם עַל-מִצְרַיִם, עַל-רִכְבוֹ וְעַל-פָּרְשָׁיו. כֶּז וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת-יָדוֹ עַל-הַיָּם, וַיָּשִׁב הַיָּם לִפְנוֹת בִּקְרָ לְאִיתָנוּ, וּמִצְרַיִם, נָסִים לִקְרָאתוֹ; וַיִּנְעַר יְהוָה אֶת-מִצְרַיִם, בְּתוֹךְ הַיָּם. כַּח וַיָּשִׁבוּ הַמַּיִם, וַיִּכְסּוּ אֶת-הַרְּכָב וְאֶת-הַפָּרָשִׁים, לְכָל חֵיל פָּרְעָה, הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בָּיָם: לֹא-נִשְׂאָר בָּהֶם, עַד-אֶחָד. כֶּט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִיבְשָׁה, בְּתוֹךְ הַיָּם; וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה, מִיַּמִּינָם וּמִשְׂמָאלָם. ל וַיִּזְשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא, אֶת-יִשְׂרָאֵל--מִיַּד מִצְרַיִם; וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת-מִצְרַיִם, מֵת עַל-שַׁפְּת הַיָּם. לֹא וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת-הַיָּד הַגְּדֹלָה, אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם, וַיֵּירָאוּ הָעָם, אֶת-יְהוָה; וַיֹּאמְרוּ, בִּיהוָה, וּבַמֹּשֶׁה, עַבְדּוֹ.

פסוקים א'-ט'

בפסוקים אלה מסופר על כך, שאלוהים מצווה על משה ובני ישראל להחזיר את בני ישראל לכיוון פי החירות, מקום שמזוהה כפי הנראה עם פיתום. בני ישראל מצייתים באופן מופלא לאלוהים ולא מתנגדים כלל וכלל, התוצאה היא שהמצרים רודפים אחרי בני ישראל.

נשאלת השאלה מדוע בני ישראל מצווים לחזור אחורה, למרות שכבר התקרבו למדבר?

כמה תשובות:

א. לפי פסוק ג': "ואמר פרעה לבני ישראל נבוכים הם בארץ סגר עליהם המדבר"- יש פה רצון להטעות את פרעה. שיחשוב שבני ישראל נבוכים ומבולבלים וקל לפגוע בהם.

ב. לפי פסוק ד': "וחיזקתי את לב פרעה"-ה' יגרום לפרעה להקשות את ליבו ושיחזור בו משחרור בני ישראל.

עולה פה בעיה **תיאולוגית** (אמונית-דתית), שכן התנ"ך דוגל בחופש בחירה, ופה נלקח חופש הבחירה מפרעה. אלוהים שולל מפרע את חופש הבחירה, ואלוהים הוא זה שגורם לפרעה לחיזוק הלב ולעקשנות.

פתרונות הקושי התיאולוגי:

על-פי רש"י: אלוהים אכן מנע את הבחירה החופשית של פרעה כדי להענישו בשל התנהגותו האכזרית מבחירתו לבני ישראל.

על-פי נחמה ליבוביץ: אלוהים לא שלל את הבחירה החופשית מפרעה. פרעה מאופיין בבחירות רעות, וזה מאפיין שמלווה אותו כל הזמן. גם פה.

ג. לפי פסוק ד': "וידעו מצרים כי אני ה'" - המצרים יכירו בכוחו ובגדולתו של אלוהים.

בינתיים, פרעה שומע על דבר הבריחה של ישראל ומצטער על הפסד כוח העבודה: "מה זאת עשינו כי שילחנו את ישראל מעבדנו?" (פסוק ה). פרעה יוצא עם כוח רב ומיומן לרדוף אחרי בני ישראל. פרעה לוקח את עמו (צבאו), שש מאות רכב בחור וכל רכב מצרים (אנשים מובחרים וכל מרכבות מצרים) וכן שלישים (חיילי צבא מאומנים).

יש אירוניה בפסוקים אלה. פרעה חושב כי בני ישראל מבולבלים ונבוכים במדבר, ואילו בני ישראל יצאו ממצרים ביד רמה.

פסוקים י-יד

בפסוקים אלה מסופר על כך שפרעה הקריב (ממש מתקרב) לבני ישראל, ואלה אפילו רואים אותו ואת צבאו אחריהם ובתגובה בני ישראל זועקים לה'.

אלה טענותיהם:

- "ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר?" (פסוק י"א)

- "מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים?" (פסוק י"א)

- "הלא זה הדבר אשר דיברנו אליך במצרים לאמר חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר" (פסוק י"ב).

האמצעי האומנותי פה הוא **פלאשבק= הבטה לאחור**. בני ישראל מזכירים למשה משהו שהם אמרו לו בעבר במצרים.

מה אפשר ללמוד מטענות אלה של בני ישראל?

שהם פוחדים והם במצוקה ובזמנים אלה הם מעדיפים את העבדות במצרים מאשר את ההליכה במדבר.

כיצד משה מגיב לזעקות בני ישראל?

"אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום, כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (פסוקים י"ג-י"ד). "אתם תחרישון" = לפי פירוש אחד זהו ציווי על שתיקה שמשמעו הבעת ביטחון בתשועת ה' שאליה

צריך העם לשאוף ולחנך עצמו כמאמר קהלת: "עת לחשות ועת לדבר" (קהלת ג' פסוק ז'). לפי פירוש שני של חזקוני: "כלומר תחרישו ואל תלינו עוד עלי לומר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים", כלומר שתיקה שמטרתה מניעת תלונות של בני ישראל, כפי שהם נהגו עד כה.

משה מתגלה כאן כמנהיג מעולה. הוא שומר על קור רוח, איפוק ושליטה. הוא מרגיע את העם, מעודד אותו ומכוון אותו לבטוח באלוהים.

פסוקים ט"ו- כ"ח

בפסוקים אלה אלוהים פונה למשה בשאלה: "מה תצעק אליי? דבר אל בני ישראל ויסעו" (פסוק ט"ו). אלוהים דורש ממשה שיפסיק לצעוק ויביל את בני ישראל כדי שיתקדמו. מה חסר פה? הזעקה, התפילה עצמה של משה. אלוהים בעצם מצווה על משה לוותר על אחד מתפקידי הנביאים והוא להתפלל על העם ולזעוק לה'. מוטיב זה מופיע גם אצל ירמיה הנביא. ישנו הבדל בין הנביאים. אלוהים פונה לירמיה הנביא שיפסיק להתפלל על העם כי העם חוטא מאוד ומכעיס את ה'. פה, אלוהים פונה אל משה שיפסיק זעקתו ותפילתו, כי אין זה הזמן להתפלל ולזעוק, זה הזמן להיערך במהירות לקראת הישועה, לקראת חציית ים סוף. הישועה היא: "ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה" (פסוק ט"ז). כלומר הים יהפוך ליבשה. כדי שישועה זו תתרחש משה צריך לזוז עם בני ישראל ולהפסיק כאמור להתפלל וכמו כן להרים את המטה ולהטות אותו ואז הים ייבקע.

בפסוקים י"ט- כ' מוזכר עמוד הענן שוב. עמוד הענן הוזכר בשמות י"ג פסוקים כ'- כ"ב ותפקידו שם היה ללכת לפני בני ישראל ולהנחות אותם בדרך. עמוד הענן חוזר ומופיע בשמות י"ד פסוקים כ'- כ"ב, אך הפעם הוא נמצא אחרי בני ישראל ותפקידו ליצור הפרדה בין מחנה ישראל למחנה מצרים ובכך להגן על בני ישראל. הענן מונע ביחד עם החושך ממחנה מצרים להתקרב למחנה בני ישראל.

בהמשך מסופר שאלוהים גייס לנס את הרוח, רוח קדים, מזרחית חזקה שנשבה וסייעה להעמיד את המים כחומה לבני ישראל, מימינם ומשמאלם. כאשר משה מילא אחר הצו האלוהי התרחש הנס: "ויט משה את ידו...וישם את הים לחרבה ויבקעו המים" (פסוק כ"א). חרבה= יבשה.

הנס מתרחש, כשהצבא המצרי רודף אחרי בני ישראל לתוך הים. באשמורת הבוקר, כלומר עם עלות השחר ה' גורם לבלבול, אולי לפזור, למהומה בצבא המצרי וגלגלי המרכבות המצריות נפלו והצבא המצרי מתואר כמי שמתנהל בכבדות בגלל מעשהו של אלוהים: "ויהי באשמורת הבוקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים ויסר את אופן מרכבותיו וינהגו בכבדות" (פסוקים כ"ג-כ"ד). המצרים מחליטים לברוח, ונימוקם הוא: "כי ה' נלחם להם במצרים" (פסוק כ"ה). כאן המצרים מודים במפורש בכוחו של ה' אלוהי ישראל ובעליונותו עליהם, מה שלא הודו בכל פרשת המכות. ובזאת נתקיימו דברי ה': "וידעו מצרים כי אני ה'" (פסוק י"ח), והמאבק בין ה' ובין המצרים ואלוהיהם נסתיים כאן בניצחון גלוי של ה'.

בהמשך מתוארת טביעת המצרים בים, לאחר שה' מצווה על משה לנטות עם ידו על הים שוב. המים חוזרים, והמצרים טובעים: "וישובו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו" (פסוק

כ"ו). המים כיסו לא רק את הרכב, הפרשים אלא את כל חילו, את כל צבאו של פרעה. הטביעה של המצרים הייתה מוחלטת וטוטאלית: "לא נשאר בהם עד אחד (פסוק כ"ח). עד אחד = לא נמצא אפילו איש אחד שנשאר חי .

פסוקים כ"ט- ל"א

פסוק כ"ט פותח ב- ו' הניגוד. בניגוד למצרים שהים כיסה אותם, בני ישראל הוסיפו ללכת בחלקו המזרחי בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם.

פסוק ל' הוא סיכום של כל הנס של קריעת ים סוף. כך הושיע ה' ביום ההוא את ישראל מיד המצרים הרודפים אחריהם. "ביום ההוא" - יום פלא מיוחד, יוצא מגדר הרגיל שבו התרחשה תשועה נפלאה מאוד. התשועה כולה נעשתה על-ידי ה', ועל כך מעידים הפעלים הרבים שה' עושה באופן אקטיבי: "ויולך..וישם..וישקף ה'...ויהם..ויסר..וינער וכן הלאה.

בנוסף למצרים שהכירו בכוחו של אלוהים, עכשיו בני ישראל רואים ומכירים בכוחו הרב של אלוהים ומאמינים בו: "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" (פסוק ל"א)

שאלות על פרק י"ד

1. קרא פסוקים י"ד-י"ז.

א. מהי תחושת בני ישראל נוכח המצרים? הסבר דברך ובסס אותם על הכתוב.

ב. הפרשן ראב"ע אומר: יש לתמוה, איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם, ולמה לא יילחמו על נפשם ועל בניהם? כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו...".

כיצד ראב"ע מסביר את תחושת בני ישראל שצינת בסעיף א?

2. קרא שמות י"ד, פסוקים ט"ו, כ"א-כ"ח.

הוכח מפסוקים אלה את הפאסיביות של בני ישראל לעומת האקטיביות היתרה של אלוהים. בסס דברך על הכתובים

3. קרא מסכת סוטה: "רבי מאיר אומר: כשעמדו בני ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה את זה. זה אומר אני יורד לים תחילה, וזה אומר אני יורד תחילה לים...".

אמר לו רבי יהודה- לא כך היה מעשה אלא, זה אומר אין אני יורד תחילה לים. קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה" (סוטה ל"ו).

א. רבי מאיר מתאר גישה אופטימית ובה ישנה גדלות רוח של העם להתנדב. הסבר קביעה זו ובסס אותה על דבריו של רבי מאיר.
ב. על שם המעשה שאותו ייחסו חז"ל לנחשון בן עמינדב, נולד הביטוי "קפיצה נחשונית". הסבר את הביטוי.

4. קרא פסוקים י"ג-י"ד.
מהו המשבר אליו נקלע משה? כיצד הוא פותר אותו? האם לדעתך זוהי תגובה של מנהיג? הסבר דבריך ובסס אותם על הכתוב.
5. קרא פסוקים ט"ו-כ"ח.
א. מטרת הפעולות שהאל עושה היא לגרום לישראל לעבור את ים סוף בדרך בטוחה.
פרט שלוש פעולות כאלה. בסס את דבריך על הכתוב.
ב. על-פי פסוקים י"ז-י"ח, הסבר מטרה נוספת של האל.
6. בהגדה של פסח נאמר: "ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה".
באמצעות השימוש "ביד החזקה" השיג אלוהים שתי מטרות. אחת ביחס למצרים ואחת ביחס לבני ישראל.
א. על-פי פסוק י"ח ופסוק כ"ה, מהי המטרה הנוגעת למצרים שהשיג ה'?
ב. על-פי פסוק ל"א, מהי המטרה הנוגעת לעם ישראל שהשיג ה'?
7. קרא פסוקים י"ג-י"ד; ל"ל-א.
בפסוקים אלה חוזרות המילים המנחות משורש רא"ה ו-יר"א.
הסבר את השינוי האמוני שבני ישראל עוברים. בתשובתך התייחס לשתי המילים המנחות האלה.

שמות פרק י"ט - מעמד הר סיני.

א בַּחֲדָשׁ, הַשְּׁלִישִׁי, לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם--בַּיּוֹם הַזֶּה, בָּאוּ
מִדְבַר סִינִי. ב. וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים, וַיָּבֹאוּ מִדְבַר סִינִי, וַיַּחֲנוּ, בְּמִדְבָר; וַיַּחֲנוּ-
שָׁם יִשְׂרָאֵל, נֶגֶד הָהָר. ג. וּמֹשֶׁה עָלָה, אֶל-הָאֱלֹהִים; וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה,
מִן-הָהָר לֵאמֹר, כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, וְתַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל. ד. אַתֶּם
רְאִיתֶם, אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם; וְאֲשָׂא אֶתְכֶם עַל-כַּנְפֵי נְשָׁרִים, וְאָבִא
אֶתְכֶם אֵלַי. ה. וְעַתָּה, אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְקוֹלִי, וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת-בְּרִיתִי--
וְהִיִּיתֶם לִי סֻגְלָה מִכָּל-הָעַמִּים, כִּי-לִי כָל-הָאָרֶץ. ו. וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי
מִמְלַכֶת כְּהַנִּים, וְגוֹי קְדוֹשׁ: אֵלֶּה, הַדְּבָרִים, אֲשֶׁר תִּדְבֹר, אֶל-בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל. ז. וַיָּבֹא מֹשֶׁה, וַיִּקְרָא לְזַקְנֵי הָעָם; וַיֵּשֶׁם לִפְנֵיהֶם, אֶת כָּל-
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר צִוָּהוּ, יְהוָה. ח. וַיַּעֲנוּ כָל-הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ, כָּל-
אֲשֶׁר-דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה; וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם, אֶל-יְהוָה. ט. וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֲנָן, בְּעִבּוֹר יִשְׁמַע הָעָם
בְּדַבְרֵי עֲמָךְ, וְגַם-בְּךָ יֶאֱמִינוּ לְעוֹלָם; וַיַּגֵּד מֹשֶׁה אֶת-דְּבָרֵי הָעָם, אֶל-
יְהוָה. י. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵךְ אֶל-הָעָם, וְקַדְשֵׁתָם הַיּוֹם וּמָחָר;
וְכַבְּסוּ, שְׂמֹלֹתָם. יא. וְהָיוּ נֹכְחִים, לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: כִּי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, יֵרָד
יְהוָה לְעֵינֵי כָל-הָעָם--עַל-הָרַם סִינִי. יב. וְהִגַּבְלֹתָ אֶת-הָעָם סָבִיב לְאֹמֶר,

השִׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגַע בְּקִצְהוֹ: כָּל-הַנֶּגַע בָּהָר, מוֹת
 יוֹמֵת. יֵג לֹא-תִגַּע בּוֹ יָד, כִּי-סִקּוּל יִסְקַל אוֹ-יָרֵה יִיָּרֵה--אִם-בְּהֵמָה אִם-
 אִישׁ, לֹא יִחִיָּה; בְּמִשְׁקָהּ, הַיֵּבֶל, הִמָּה, יַעֲלוּ בָהָר. יָד וַיֵּרֶד מִשְׁה מִן-הָהָר,
 אֶל-הָעָם; וַיִּקְדָּשׁ, אֶת-הָעָם, וַיִּכְבְּסוּ, שְׂמֹלֹתָם. טו וַיֹּאמֶר, אֶל-הָעָם, הֲיִו
 נִכְנִים, לְשִׁלְשֵׁת יָמִים: אֶל-תִּגְשׁוּ, אֶל-אִשָּׁה. טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
 בְּהִיֵּת הַבִּקָּר, וַיְהִי קֹלֵת וּבִרְקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל-הָהָר, וְקָל שִׁפָּר, חֲזַק
 מְאֹד; וַיִּחַרַד כָּל-הָעָם, אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה. יז וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לְקִרְאֵת
 הָאֱלֹהִים, מִן-הַמַּחֲנֶה; וַיִּתְיַצְבוּ, בְּתַחֲתֵית הָהָר. יח וְהָר סִינִי, עֶשֶׂן כָּלוֹ,
 מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה, בְּאֵשׁ; וַיַּעַל עֶשֶׂנו כְּעָשָׂן הַכֹּבֵשֶׁן, וַיִּחַרַד כָּל-
 הָהָר מְאֹד. יט וַיְהִי קוֹל הַשִּׁפָּר, הוֹלֵךְ וְחֲזַק מְאֹד; מֹשֶׁה יִדְבֵּר,
 וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל. כ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל-הָר סִינִי, אֶל-רֹאשׁ הָהָר; וַיִּקְרָא
 יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל-רֹאשׁ הָהָר, וַיַּעַל מֹשֶׁה. כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, רֵד
 הַעֵד בָּעָם: פֶּן-יִהְרָסוּ אֶל-יְהוָה לְרֹאוֹת, וְנִפְל מִמֶּנּוּ רַב. כב וְגַם
 הַכֹּהֲנִים הַנִּגְשִׁים אֶל-יְהוָה, יִתְקַדְּשׁוּ: פֶּן-יִפְרֹץ בָּהֶם, יְהוָה. כג וַיֹּאמֶר
 מֹשֶׁה, אֶל-יְהוָה, לֹא-יִוְכַל הָעָם, לַעֲלֹת אֶל-הָר סִינִי: כִּי-אַתָּה הַעֲדֹתָהּ
 בְּנוֹ, לֵאמֹר, הַגִּבֵּל אֶת-הָהָר, וַיִּקְדָּשְׁתּוּ. כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה לְךָ-רֵד,
 וְעֲלִיתָ אֵתָהּ וְאַהֲרֵן עִמָּךְ; וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם, אֶל-יְהִרְסוּ לַעֲלֹת אֶל-יְהוָה--
 פֶּן-יִפְרֹץ-בָּם. כה וַיֵּרֶד מֹשֶׁה, אֶל-הָעָם; וַיֹּאמֶר, אֲלֵהֶם

הפרק מתאר את טקס כריתת הברית בין ה' ובין עם ישראל. מעמד הר סיני הוא אירוע מכוון
 וחד פעמי שבו יתגלה ה' לכל העם. ה' והעם יכרתו ברית כשכל צד מתחייב למשהו. הפרק
 שאחריו באים "עשרת הדברות", שהם יסודות אותה הברית. מעמד הר סיני מתייחד בכך,
 שבו ורק בו התגלה ה' לעם כולו והודיע את מצוותיו. ההתגלות החד פעמית והחגיגית
 מתוארת בלשון ובסגנון חגיגיים. משה מתואר כאן כמתווך המביא את הצדדים לידי כריתת
 ברית. מ.ד. קאסוטו כותב: "מתחילה עכשיו הפרשה הנשגבה ביותר שבכל הספר. נושאה
 של פרשה זו הוא נושא העומד ברומו של עולם, בעל חשיבות מכרעת בתולדות עם
 ישראל ובתולדות האנושות כולה".

פסוק א' - בחודש סיוון התרחש מעמד הר סיני. במסורת היהודית אירוע זה נקשר ונחגג ב-
 ו' בסיוון כחג מתן תורה וחג השבועות.

פסוק ב' - "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחננו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר".
 במשפט זה יש קושי לשוני: מעבר מלשון רבים ללשון יחיד "ויחן שם ישראל". רש"י
 מסביר: "כאיש אחד בלב אחד" כלומר, במעמד זה העם חש לראשונה כעם אחד ומאוחד
 כאילו היה גוף אחד.

פסוק ג' - ו' - ה' מציג את תנאי הברית עם העם.

פסוק ג' - משה עלה אל הר סיני וה' פותח בלשון חגיגית: "כה תאמר לבית יעקב ותגיד
 לבני ישראל" - זו היא תקבולת נרדפת. הדיבור האלוהי מנוסח בסגנון שירי מובהק.

פסוק ד' - הפסוק כולל שלושה חלקים - שהם בבחינת חסדים שעשה ה' לעם.

"אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים" - הכוונה לעשר המכות ולטביעת המצרים בים סוף.

"ואשא אתכם על כנפי נשרים" - זו מטאפורה שכוונתה לומר, שה' יציל אותם מכל צרה, כמו הנשר הנושא את גוזליו על כנפיו. רש"י אומר: "כנשר הנושא גוזליו על כנפיו". כול העופות נותנים את בנייהם בין רגליהם, לפי שמתיירים מעוף אחר. אבל הנשר הזה מתיירא מבני אדם שיזרוק בו חץ לכן נותנו על כנפיו.

"ואביא אתכם אלי" - ה' דאג להביא אותם אל הר סיני, אל מקום המועד אשר קבע ה' בדבריו אל משה. **פסוקים ה' - ו'** - התחייבות העם: לציית לה' ולהיות נאמן לברית עם ה' באמצעות קיום מצוותיו. התחייבות ה': "והייתם לי סגולה מכול העמים" - המילה 'סגולה' פרושה בדרך כלל כאוצר, קרן מיוחדת, מ.ד. קאסוטו אומר: קניין מיוחד. המילה 'סגולה' באכדית פרושה: צבירת רכוש. להכרזה זו ישנו נימוק: "כי לי כול הארץ" וההתחייבויות שיהיו לו: "ממלכת כוהנים וגוי קדוש". ה' אומר, אינני רק אלוהיכם בלבד, אלא אלוהי העולם כולו. אבל אם אתם תסכימו להצעתי אבחר בכם במיוחד למילוי תפקיד רוחני, נשגב: "ואתם תהיו לי ממלכת כוהנים". אומה שכולה כוהנים. אומה שתתפוס בתוך האנושות את המקום שבתוך כול אומה ואומה תופסים כוהניה. "וגוי קדוש", גוי מוקדש כולו לשירות האלוהות כהקדשתם של הכוהנים.

פסוקים ז' - ח' - העם נענה לברית ותנאיה. משה ירד מן ההר וקרא לזקני העם, הציע לפנייהם את כול הדברים האלה אשר ציווה ה' להציע. כולם השיבו בחיוב "וענו כל העם יחדיו". כולם בלב אחד ובנפש אחת, ויאמרו: "כל אשר דבר ה' נעשה" כלומר מוכנים הם לקבל את ההצעה ולעשות מה שיטל עליהם לעשות. **פסוק ט'** - ה' מציג למשה את מטרות התגלותו לעם. "הנה אנוכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם", כלומר, לחזק את מנהיגותו של משה בפני העם.

פסוק י' - ההכנות לטקס עצמו. זהו מאורע נשגב ולכן מן הראוי שיתכוננו אליו בני ישראל התכוננות מיוחדת במינה, לכן נאמר: "לך אל העם וקדשתם הכן אותם על ידי התנהגות בקדושה ובטהרה". "וכבסו שמלותם" - טהרת הבגדים תהיה סמל לטהרתה של הנפש. משה דורש מהם גם: "אל תגשו אל אישה" משכב עם אישה גורם לטומאה. **פסוקים י"א - י"ג** - ביום השלישי ירד ה' על הר סיני, הוא מזהיר את העם: "השמרו לכם עלות בהר ונגע בקצהו...". ההתגלות האלוהית, אין פירושה טשטוש הגבולות שבין עולם האלוהות ובין עולם האנושות. הכתוב מדגיש וחוזר "והגבלת את העם" כלומר אי אפשר לפרוץ את הגבול שבינם לבין ה'. הם צריכים להשאר מסביב להר ולא להתקרב אליו. הנוגע בהר דינו מוות.

פסוקים ט"ז - י"ט : - תיאור המעמד.

התגלות ה' (תיאופניה = התגלות ה' באמצעות תופעות הטבע) "ויהיו קולות וברקים וענן כבד ... וקול שופר חזק מאוד". העם נחרד - הסערה הפחידה אותו, הם עמדו וחיכו בשקט אבל כוחות הטבע עדיין לא שקטו "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש ויעל עשנו כעשן הכבשן ויחרד כל ההר מאוד". "ויהי קול השופר" קולו המרעיש של הרוח הנושבת בין ההרים והדומה לקול שופר, הולך וחזק מאוד. למרות כל הסערה יכול היה להתנהל דו שיח בין אלוהים ומשה.

פסוקים כ' - כ"ה : כאן נאמר פרט שלא נאמר במפורש בתחילה, כדי למנוע כל אפשרות של אי הבנה: "וגם הכוהנים", אף על פי שכרגיל הם האנשים של ה' לשרת בקודש, יתקדשו אף הם. הם יתנהגו בקדושה ויזיזו מלהכנס אל המקום המוגבל. פעמים רבות חוזרות בפרק מלים משורש **ד.ב.ר.** התורה מתכוונת להכין אותנו לעניין עשרת הדברות. מילים מנחות: **י.ר.ד.ע.ל.ה** - הן מדגישות את תפקידו של משה כמתווך בין ה' לבין עמו. השורש **ח.ר.ד.** - מדגיש את התחושה המרכזית במעמד.

שאלות על שמות פרק י"ט

1. קרא פסוק ד' ואת הפירושים של רש"י ומלבי"ם למשפט: " ואשא אתכם על כנפי נשרים". רש"י: " כנשר הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם , אבל הנשר הזה אינו מתיירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף אחר פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב ייכנס החץ בי ולא בבני אף אני עשיתי כן " ויסע מלאך האלוהים" ... ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל", והיו מצרים זורקים חצים אבני בליסטראות והענן מקבלם. מלבי"ם: " כי הייתם משוקעים בתהום טומאת מצרים , ונשאתי אתכם מהעומק אל הרום כנשר הנושא את גוזליו לרום שמים".
    - א. הסבר כיצד התמונה המטפורית בפירושו של רש"י מבטאת את הקירבה מיוחדת שבין ה' לעמו. (מלבי"ם = רבי מאיר ליבוש בן מיכל ויזר) לאור ההיסטוריה של עם ישראל מתקופת המקרא ועד היום - האם וכיצד התמונה שרש"י מתאר אכן התגשמה? נמק והדגם.
    - ב. הסבר את ההבדל בין הפירוש של רש"י לפירושו של מלבי"ם להבנת הדימוי של עם ישראל.
  2. א. מהו תפקידו של משה על פי הפסוקים ז' – ט'^א?
 ב. במעמד הר סיני באופן חריג התגלה ה' לכול עם ישראל.
 1. מדוע לדעתך דווקא באירוע זה הייתה ההתגלות לעם כולו?
 2. מה לדעתך היה הפרט המרשים ביותר באירוע זה ומהי מטרת שילובו בברית?
3. קרא שמות י"ט פסוק ט', שמות כ' פסוק י"ז.
- א. בפסוקים אלה מובאים הסברים למטרות ההתגלות של ה' לעם (במעמד הר סיני). הסבר מהן מטרות ההתגלות לפי שמות י"ט ט' וכן שמות כ' י"ז.
  - ב. כיצד לדעתך החוויה הקולקטיבית של התגלות ה' משפיעה ומעצבת את העם מבחינות שונות (מוסרית, דתית, חברתית) הסבר.
4. קרא פסוק י"א ואת פרוש ספורנו: " והיו נכונים" - שיהיו גם הגוף טהור ומוכן לנבואה, לא הנפש בלבד, וזה בהיות מדרגת הנבואה העתידה אז להם 'פנים בפנים' ". (ספורנו= רבי עובדיה ספורנו – פרשן מקרא יהודי-איטלקי)
- א. לפי ספורנו , מהן שתי ההכנות של ישראל לקראת מעמד הר סיני ?
  - ב. לאיזה מסוגי ההכנות שהוא מצוין משתייך הנאמר בפסוקים ג' – ו' . נמק את דבריך.

5. קרא פסוקים ט"ז- י"ח .

א. ציין והדגם אמצעים הממחישים את עוצמת המעמד של ההתגלות האלוהית.

ב. מוסיף סוף פסוק כ"ד על הנאמר בפסוק כ"ב בעניין הכוהנים.

שמות פרק כ' פסוקים א' – י"ח - עשרת הדברות

פרק זה הוא שיא הספר כולו, העניין המרכזי והנשגב ביותר שכל מה שקדם היה בבחינת הכנה עבורו, וכל מה שיבוא אחריו הוא התוצאה שלו. עשרת הדברות נמצאים בתוך הסיפור על כריתת הברית בין ה' ובין ישראל. הברית שהוצעה לישראל לפי פרק י"ט פסוקים ה' – ו'. ברית זו פירושה התחייבות הדדית, העם מקבל עליו לשמוע בקול ה' כלומר לציית למצוותיו ולשמור את בריתו, ותמורת התחייבות זו מקבל ה' עליו להתייחס אליהם כאל עם סגולה מתוך עמי הארץ ולעשותם ממלכת כוהנים. כל המצוות האלה מובאות בצורת דיבור ה' אל משה, המשרת כמתווך בינו ובין העם לשם כריתת הברית. עשרת הדברות באים בצורת דיבור האלוהים אל העם כולו. עשרת הדברות הם הקדמה לברית. אלוהים מצהיר הצהרה הקובעת את היסודות העיקריים שעליהם תבוסס הברית. ההצהרה קובעת א) – מה צריך להיות היחס של בני ישראל כלפי ה' כעם הנבחר. ב) מה צריך להיות היחס ביניהם בתור בני אדם.

א וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים, אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאִמֶּר. {ס} * בְּ אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: לֹא-יְהִי לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים, עַל-פָּנָי. ג. לֹא-תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל, וְכָל-תְּמוּנָה, אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, וְאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת--וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם, מִתַּחַת לָאָרֶץ. ד. לֹא-תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם, וְלֹא תַעֲבֹדֵם: כִּי אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, אֵל קַנָּא--פֶּקֶד עֵוֹן אֲבֹת עַל-בָּנִים עַל-שְׁלִשִׁים וְעַל-רִבְעִים, לְשִׁנְאִי. ה. וְעַשֵׂה חֶסֶד, לְאֶלְפִים--לְאֵהָבִי, וּלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתַי. {ס} וְלֹא תִשָּׂא אֶת-שֵׁם-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, לְשׂוֹא: כִּי לֹא יִנְקֶה יְהוָה, אֶת אֲשֶׁר-יִשָּׂא אֶת-שְׁמוֹ לְשׂוֹא. ז. זָכוֹר אֶת-יּוֹם הַשַּׁבָּת, לְקַדְּשׁוֹ. ח. שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד, וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלֶאכֶתְךָ. ט. וְיוֹם, הַשְּׁבִיעִי--שַׁבָּת, לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ: לֹא-תַעֲשֶׂה כָּל-מְלֶאכֶה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְךָ, עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וּבְהֵמָתְךָ, וְגֵרְךָ, אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. י. כִּי שֵׁשֶׁת-יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ, אֶת-הַיָּם וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּם, וַיִּנַּח, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי; עַל-כֵּן, בֵּרַךְ יְהוָה אֶת-יּוֹם הַשַּׁבָּת--וַיְקַדְּשֵׁהוּ. {ס} יֵא כַבֵּד אֶת-אָבִיךָ, וְאֶת-אִמְךָ--לְמַעַן, יֵאָרְכוּן יָמֶיךָ, עַל הָאֲדָמָה, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ. {ס} יִב לֹא תִרְצַח, {ס} לֹא תִנְאֹף; {ס} לֹא תִגְנוֹב, {ס} לֹא-תַעֲנֶה בְרַעְךָ עַד שֶׁקֶר. {ס} יִג לֹא תַחְמֹד, בֵּית רַעְךָ; {ס} לֹא-תַחְמֹד אֶשֶׁת רַעְךָ, וְעַבְדּוֹ וְאִמְתּוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחֹמְרוֹ, וְכָל, אֲשֶׁר לְרַעְךָ. יד. וְכָל-הָעַם רְאִים אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלַּפִּידִם, וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר, וְאֶת-הַהָר, עֹשֵׁן; וַיֵּרָא הָעָם וַיִּגְעוּ, וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֹק. טו. וַיֹּאמְרוּ, אֶל-מֹשֶׁה, דַּבֵּר-אֵתָה עִמָּנוּ, וְנִשְׁמָעָה; וְאַל-יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים, פֶּן-נָמוּת. טז. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם, אֵל-תִּירָאוּ, כִּי לִבְעֹבוֹר נִסוֹת אֶתְכֶם, בָּא הָאֱלֹהִים; וּבְעֹבוֹר, תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ עַל-

**פְּנִיכֶם--לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ. יִז וַיַּעֲמֵד הָעָם, מֵרַחֵק; וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל-
הָעֶרְפֶּל, אֲשֶׁר-שָׁם הָאֱלֹהִים. יַח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, כֹּה תֹאמַר אֶל-
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אַתֶּם רְאִיתֶם--כִּי מִן-הַשָּׁמַיִם, דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם.**

דיבר ראשון : " **אנוכי ה' אלוהך** " – אין זה ציווי , אלא הכרזה הבאה להודיע מי הוא המדבר, אני אלוהיך שאתה הכרת והקדשת את חייך לעבודתו , ותמורת הקדשה זו ה' בחר בישראל להיות לו לעם סגולה מבין כל עמי הארץ. " **ה' הוציאך מארץ מצרים** " = כלומר שחרר את ישראל מבית עבדים , לכן ראוי לעבוד אותו מתוך אהבה והכרת טובה.

הדיבר השני - " לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני " " לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים...בארץ...ואשר במים... לא תשתחוה להם ולא תעבדם". האיסור כולל את שלושת התחומים הבאים : **שמים, ארץ, מים.** ה' הוא מעל לתופעות הטבע הוא ברא אותן ואינו כפוף להן. הרעיון המונותאיסטי המשתמע מדיבר זה הוא , שה' אחד ויחיד והוא מופשט ולא גשמי. המחשת האל באמצעות פסל או תמונה מפחיתה מכבודו ולא מבטאת את מהותו. הגמול : " **כי אנוכי ה' אלוהך אל קנא פוקד עון אבות על בנים על שלישים ועל רביעים לשונאי ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי**". ה' מבטיח גמול לדורות עד דור רביעי. הוא מעניש על חטא . מי שמקיים את מצוות ה' , ה' שומר לו שכר לאלפי דורות.

הדיבר השלישי - : " לא תשא את שם ה' אלוהך לשוא כי לא ינקה (= יסלח) ה' את אשר ישא את שמו לשוא". כלומר – לא תשתמש בשם ה' לכל דבר שוא, לא רק לשבועת שוא , אלא בכלל לכול מיני דברי שוא שבני אומות העולם משתמשים בעצם בשם אלוהיהם כגון : השבעות, ניחושים, כישופים. על עוון זה יטיל ה' עונש חמור אף אם לא יוכל או לא ירצה בית דין של מטה להעניש את החוטא.

הדיבר הרביעי - מצוות השבת. " **זכור את יום השבת לקודשו**". מצווה זו נכללת בעשרת הדיברות משום כוונתה העיקרית שהוא להכיר ולהעיד כי ה' הוא בורא העולם. יום השבת יש לזכרו ולקדשו, כלומר : להעלותו ולרוממו מעל ליום רגיל. (לשון קדושה פירושה היבדלות אצילות). כל מלאכה הדרושה לפרנסתך תעשה בששת הימים וביום השביעי שבת מוקדשת לה' אלוהך לזכר פעילותו כבורא העולם. ה' בירך את השבת , עשה אותו מקור ברכה לבני האדם. " **ויקדשהו** " – העלה אותו מעל דרגתם של יתר הימים. לכן עליך לקדש את יום השבת כשם שה' קידשו ונח בו , תקדיש את יום השבת לנשמתך, לא לחומר אלא לרוח.

הדיבר החמישי - מעיו מעבר מן המצוות שבין אדם למקום אל המצוות שבין אדם לחברו. הדיבר החמישי בא לצוות על כיבוד אב ואם. ההורים הם בני אדם השותפים לבורא ביצירת הילד, לכן אתה חייב בכבודם. הגמול או השכר על קיום מצווה זו, " **למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלוהך נותן לך** ". השכר נקבע מידה כנגד מידה, אם תכבד את מי שהוא מקור חייך , תזכה שיאריכון ימי חייך בעולם. **חז"ל אמרו : "שלושה שותפים הן באדם (ביצירת האדם) , הקב"ה, אביו ואמו.**

הדיברות : השישי, השביעי, והשמיני : לא תרצח, לא תנאף לא תגנוב. בכל חברה תרבותית הרצח הניאוף והגנבה נחשבים בין המעשים האסורים. צורתם מוחלטת בלי הגדרות, ובלי הגבלות, בלי פרטים ובלי תנאים. הם עקרונות יסוד, מופשטים ונצחיים. מעמודי התווך של חיי האנושות.

הדיבר התשיעי - " לא תענה ברעך עד שקר". לא תעיד עדות נגד האמת כעד שקר בכל דבר הנוגע ברעך. גם כאן האיסור מובע בצורה מוחלטת והוא עלול לפגוע ברעך בעקיפין על ידי ההשפעה שעדות שקר העלולה להשפיע על פסק דינו של השופט.

הדיבר העשירי - "לא תחמוד" . רבים סוברים שהכוונה היא לפעולה מעשית, לא תעשה שום דבר כדי לרכוש לך מה ששייך לרעך. אך אם האסור '**לא תחמוד**', דיבר על איסור פעולה, הרי שזו חזרה מיותרת על '**לא תנאף**' **'לא תגנוב'** . לכן נראה שהפרוש הוא, לשון תאוה ותשוקה שבלב. אסור אף לחמוד בלב את אשת הזולת או את רכוש הזולת. החמדה היא השלב הראשון העלול לגרור אחריו את השלב השני את הניאוף או את הגנבה ואולי אפילו את הרצח. (בדברים ה' כתוב '**לא תתאוה במקום לא תחמוד**). עשרת הדיברות מסתימות במילה '**רעך**' מעין הקבלה לפתיחה. בחלק הראשון הוא אהבת ה' ובחלק השני הוא אהבת הזולת, "**ואהבת לרעך כמוך**".

בספר התורה ישנה מהדורה נוספת של עשרת הדיברות. **דברים ה' פסוקים ו' – כ"א**. ישנם שינויים בין שתי המהדורות (**שמות כ' דברים ה'**), הראשון – שינויים בצורה ושינויים בתוכן. שינויי צורה : חילופי ביטויים נרדפים '**זכור**' – '**שמור**', '**עד שווא**' – '**עד שקר**'. שינויים בסדר המילים. שינויים בתוכן : בנימוק מצוות השבת. **בשמות הנימוק דתי** – האדם מחקה את ה' כמו שה' נח ביום השביעי כך מצווה בן ישראל לנוח בשבת. **בדברים הנימוק הוא סוציאלי** כמו שהאדון נח בשבת עליו לאפשר לכל בני הבית כולל בעלי החיים, לנוח בשבת. כמו כן שינוי בקבלת מתן השכר על כיבוד אב ואם.

פסוקים ט"ו – י"ח - סיום הפרשה – תגובת העם להתגלות ה'.

פסוק ט"ו – ההתגלות האלוהית וחווית הקדושה במעמד זה הטילו פחד על העם, לכן הוא מתרחק מהר סיני . יש קושי במשפט: "**וכל העם רואים את הקולות...**", כיצד אפשר לראות קולות? . הפתרון לכך : יש כאן עירוב של חושים : הראיה והשמיעה, הדבר מדגיש את העוצמה של יראת העם מפני התגלות ה', או זהו ניסוח שבא להבהיר שבני ישראל לא ראו את ה' אלא שמעו רק את קולו.

בפסוק ט"ז בני ישראל מבקשים ממשה שיתווך בינם לבין אלוהים. משה ידבר אליהם והם ישמעו לו. העם פוחד, כי ראיית ה' פנים אל פנים מביאה למוות.

פסוק י"ז – משה מרגיע את בני ישראל "**אל תיראו**", הם לא ימותו בעקבות שמיעת קול ה', ההתגלות הייתה לטובתם. משה אומר לעם שבאמצעות התגלות ה', הוא בחן אותם אם הם מוכנים לקבל את מרותו עליהם. אכן ה' הטיל עליהם מורא שיכירו בגדולתו. יראת כבוד ה' תמנע מהם מלחטוא.

פסוק י"ח - העם מתרחק מההר . ומשה הלך לקבל מה' מצוות נוספות.

פסוקים ט"ו – י"ז – הם סיפור אטיולוגי הבא להסביר מדוע אלוהים אינו מתגלה עוד ישירות לעם, אלא באמצעות נביאיו.

שאלות על שמות פרק כ' פסוקים א' – י"ח

1.

- א. יש הטוענים שהדיבר הראשון מתחיל בפסוק ג' "לא יהיה לך אלוהים אחרים..." ולא בפסוק ב': "אנוכי ה' אלוהיך..." הסבר את הביסוס לטענה זו.
- ב. מהי שיטת הגמול הבאה לידי ביטוי בשמות כ' פסוקים ה' – ו' ? האם תורת גמול זו סותרת או תואמת את הנאמר בדברים כ"ד פסוק ט"ז ? הסבר.

2.

- א. 1. הסבר את הביטוי "שבת לה' אלוהיך".
2. מהו הנימוק למצוות השבת? בתשובתך התייחס לקשר בין הפסוקים ט' – י', לפסוק י"א.
ב. קרא שמות כ' א' – י"ד, ודברים ה' ו' – י"ח.
1. כמה מהדיברות שבספר דברים מתאפיינים ברגישות חברתית גבוהה יותר לעומת אותם הדיברות שבספר שמות. הסבר טענה זו על פי הדיבר העוסק בשבת.
2. כיצד לדעתך אפשר בתקופתנו להכיל במצוות השבת ערכים מוסריים-חברתיים, כפי שמקפיד על כך ספר דברים.

3. אבן עזרא פירש את הדיבר "לא תרצח" כר: "בידך או בלשונך להעיד עליו שקר להמיתו, או להיותך רכיל, או לתת עצה רעה בזדון, שתדע שיהרג. או שנגלה לך סוד שתוכל להצילו ממוות אם תגלהו לו. ואם לא גילית – אתה כמו רוצח"
א. הסבר כיצד פירוש אבן עזרא מחמיר יותר מפשט הכתוב עם אדם שביצע את העברה.

ב. האם אתה מסכים לפרשנות של אבן עזרא ? נמק.

4. קרא שמות כ' א' – י"ד.

- א. בעשרת הדיברות באים לידי ביטוי ערכים בסיסיים: ערך החיים, ערך המשפחה, ערך הרכוש, השוויון בין בני האדם, טהרת הלב, ערך המשפט. הדגם כל אחד מהערכים על פי פסוקים אלה בשמות.
- ב. אילו ערכים החשובים מאוד בעיניכם הייתם רוצים שיתווספו לעשרת הדיברות? נמק.

5. קרא פסוקים ט"ו – י"ח.

- א 1. על פי המתואר בפסוקים אלה, התגלות ה' הפחידה את העם. מה הפחיד בהתגלות זו את העם ומפני מה הוא חשש? בסס את דבריך על הכתוב.
2. משה מעודד את העם שאל לו לפחוד, ומציין שתי מטרות להתגלות ה' אל העם באופן ישיר. צטט כל מטרה והסבר אותה במילים שלך.
- ב 1. בפסוק ט"ו נאמר: "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר ואת ההר עשן". מהם האמצעים בפסוק זה המדגישים את יראת העם מפני ההתגלות האלוהית.
2. על פי המתואר בקטע שלפניך, מהו התפקיד של משה? בסס את תשובתך על דוגמה אחת מן הקטע.

שמות פרקים ל"ב ל"ג ל"ד - פרשת חטא העגל. מבוא.

מעשה העגל שובץ בין ההוראות לעשיית המשכן (כ"ד) ובין הדיווח בדבר ביצועו. חטא העם בעגל הזהב, ולכן הופרה הברית שבין ה' לבינו. העונש הסמלי על הפרת הברית היא שבירת הלוחות. הסיפור (על מעשה העגל) נחלק לשלוש מערכות.

המערכה הראשונה, ל"ב פסוקים א' - י"ד, נחלק לשתי תמונות: האחת - העם העומד לרגלי ההר, הנפשות הפועלות בה הן אהרון והעם. והשנייה - על ההר, והמשתתפים בה הם אלוהים ומשה.

המערכה השנייה ל"ב פסוקים ט"ו - ל"ה. היא נחלקת אף היא לשתי תמונות בצורה הפוכה מזו שבמערכה הראשונה. התמונה הראשונה מתרחשת למטה, במחנה בני ישראל ומשתתפים בה משה והעם. התמונה השנייה - למעלה על ההר, בין משה לאלוהים.

המערכה השלישית פרקים ל"ג - ל"ד, נחלקת לשתי תמונות. בראשונה משה והעם, ובשנייה - משה ואלוהים. ה' שהתכוון להשמיד את העם החוטא, נענה במערכה הראשונה לתפילת משה, שלא להשמיד את העם. במערכה השנייה הוא נענה למשה להביא את העם אל הארץ המובטחת, אך באמצעות מלאך. במערכה השלישית- לבסוף ה' נענה למשה לשוב ולהשכין את כבודו בקרב העם, ולהוליכו בכבודו ובעצמו לארץ המובטחת. בסיפור דרמטי זה שלוש דמויות מרכזיות: ה', העם, משה. אך הדמות הראשית המקשרת והמגשרת היא, דמותו של משה. בסיפור בולטת דמותו הנעלה של משה המתפלל והמתחנן.

שלוש תפילות של משה משיגות את מטרתן בהדרגה

1. **בתפילה הראשונה - ל"ב פסוקים י"א - י"ג**, מנסה משה לרכך את דעתו של האל הזועם המתכוון להשמיד את העם.
2. **בתפילה השנייה - ל"ב פסוקים ל"א - ל"ב**, מעלה משה את הודאת העם בחטאו ואת רצונו להיות בכפיפה אחת עם עמו.
3. **בתפילה השלישית - ל"ג פסוקים י"ב - ט"ז**, - מעלה משה לטובת עמו את זכותו האישית אצל ה' ומבקש ממנו שילך עם העם בדרכו למחוז חפצו.

שמות פרק ל"ב - פרשת חטא העגל

א וַיֵּרָא הָעָם, כִּי-בָשַׁשׁ מֹשֶׁה לְרַדֹּת מִן-הַהָר; וַיִּקְהַל הָעָם עַל-אֶהֱרֹן, וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה-לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לִפְנֵינוּ--כִּי-זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לֹא יָדַעְנוּ מָה-הָיָה לוֹ. ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם, אֶהֱרֹן, פְּרִקוּ נְזָמֵי הַזֶּהָב, אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשִׁיכֶם בְּנִיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם; וְהִבִּיאוּ, אֵלַי ג. וַיִּתְּפְּרְקוּ, כָּל-הָעָם, אֶת-נְזָמֵי הַזֶּהָב, אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם; וַיְבִיאוּ,

אל-אהרן ד. ויקח מידם, ויצר אתו בחרט, ויעשהו, עגל מסכה;
 ויאמרו--אלה אלהיך ישראל, אשר העלוך מארץ מצרים. ה. וירא
 אהרן, ויבן מזבח לפניו; ויקרא אהרן ויאמר, חג ליהוה
 מחר. ו. וישכימו, ממחרת, ויעלו עלת, ויגשו שלמים; וישב העם לאכל
 ושתו, ויקמו לצחק. {פ}

ז. וידבר יהוה, אל-משה: לך-רד--כי שחת עמך, אשר העלית מארץ
 מצרים. ח. סרו מהר, מן-הדרך אשר צויתם--עשו להם, עגל מסכה;
 וישתחו-לו, ויזבחו-לו, ויאמרו, אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ
 מצרים. ט. ויאמר יהוה, אל-משה: ראיתי את-העם הזה, והנה עם-
 קשה-ערף הוא. י. ועתה הניחה לי, ויחר-אפי בהם ואכלם; ואעשה
 אותך, לגוי גדול. יא. ויחל משה, את-פני יהוה אלהיו; ויאמר, למה
 יהוה יחרה אפך בעמך, אשר הוצאת מארץ מצרים, בלח גדול וביד
 חזקה. יב. למה יאמרו מצרים לאמר, ברעה הוציאם להרג אתם
 בהרים, ולכלתם, מעל פני האדמה; שוב מחרון אפך, והנחם על-
 הרעה לעמך. יג. זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, אשר נשבעת
 להם בה, ותדבר אלהם, ארבה את-זרעכם ככוכבי השמים; וכל-הארץ
 הזאת אשר אמרתי, אתן לזרעכם, ונחלו, לעלם. יד. וינחם, יהוה, על-
 הרעה, אשר דבר לעשות לעמו. {פ}

טו. ויפן וירד משה, מן-ההר, ושני לחת העדת, בידו: לחת, כתבים
 משני עבריהם--מזה ומזה, הם כתבים. טז. והלחת--מעשה אלהים,
 המה; והמכתב, מכתב אלהים הוא--חרות, על-הלחת. יז. וישמע
 יהושע את-קול העם, ברעה; ויאמר, אל-משה, קול מלחמה,
 במחנה. יח. ויאמר, אין קול ענות גבורה, ואין קול, ענות חלושה; קול
 ענות, אנכי שמע. יט. ויהי, כאשר קרב אל-המחנה, וירא את-העגל,
 ומחלת; ויחר-אף משה, וישלך מידו את-הלחת, וישבר אתם, תחת
 ההר. כ. ויקח את-העגל אשר עשו, וישרף באש, ויטחן, עד אשר-דק;
 ויזר על-פני המים, וישק את-בני ישראל. כא. ויאמר משה אל-אהרן,
 מה-עשה לך העם הזה: כי-הבאת עליו, חטאה גדלה. כב. ויאמר
 אהרן, אל-יחר אף אדני; אתה ידעת את-העם, כי ברע
 הוא. כג. ויאמרו לי--עשה-לנו אלהים, אשר ילכו לפנינו: כי-זה משה
 האיש, אשר העלנו מארץ מצרים--לא ידענו, מה-היה לו. כד. ואמר
 להם למי זהב, התפרקו ויתנו-לי; ואשלכהו באש, ויצא העגל
 הזה. כה. וירא משה את-העם, כי פרע הוא: כי-פרעה אהרן, לשמצה
 בקמיהם. כו. ויעמד משה, בשער המחנה, ויאמר, מי ליהוה אלי;

וַיֹּאסְפוּ אֵלָיו, כָּל-בְּנֵי לֵוִי. כַּז וַיֹּאמֶר לָהֶם, כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁימוּ אִישׁ-חֶרֶבוֹ, עַל-יָרְכוֹ; עִבְרוּ וְשׂוּבוּ מִשְׁעַר לְשַׁעַר, בַּמַּחֲנֶה, וְהִרְגוּ אִישׁ-אֶת-אָחִיו וְאִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ, וְאִישׁ אֶת-קָרְבּוֹ. כַּח וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-לֵוִי, כַּדְּבַר מֹשֶׁה; וַיִּפֹּל מִן-הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא, כְּשִׁלְשַׁת אַלְפֵי אִישׁ. כֹּט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, מָלְאוּ יְדֵכֶם הַיּוֹם לַיהוָה, כִּי אִישׁ בְּבָנוֹ, וּבְאָחִיו--וְלַתַּת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם, בְּרָכָה. ל וַיְהִי, מִמַּחֲרַת, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם, אַתֶּם חֲטַאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה; וְעַתָּה אָעֵלֶה אֶל-יְהוָה, אוֹלֵי אֲכַפְרָה בְּעַד חֲטַאתְכֶם. לֹא וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה, וַיֹּאמֶר: אָנָּה, חֲטָא הָעָם הַזֶּה; חֲטָאָה גְדֹלָה, וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם, אֱלֹהֵי זָהָב. לֵב וְעַתָּה, אִם-תִּשָּׂא חֲטַאתֶם; וְאִם-אֵין--מִחֲנֵי נָא, מִסְפָּרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ. לֵג וַיֹּאמֶר יְהוָה, אֶל-מֹשֶׁה: מִי אֲשֶׁר חֲטָא-לִי, אֶמְחִנוּ מִסְפָּרִי. לֵד וְעַתָּה לָךְ נַחַה אֶת-הָעָם, אֶל אֲשֶׁר-דִּבַּרְתִּי לָךְ--הֲנֵה מְלֹאכִי, יֵלֶךְ לְפָנֶיךָ; וּבַיּוֹם פְּקֹדֵי וּפְקֹדֹתַי עֲלֵהֶם חֲטַאתֶם. לֵה וַיִּגַּף יְהוָה, אֶת-הָעָם, עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת-הָעֵגֶל, אֲשֶׁר עָשָׂה אֶהֱרֹן.

שמות ל"ב הוא למעשה המשך פרק כ"ד שבו מסופר שאהרון וחור יישארו עם העם. יהושוע מלווה את משה אל הר סיני ונשאר לרגלי ההר, להמתין למשה עד שיחזור. משה עולה אל הר סיני ושוהה שם ארבעים יום וארבעים לילה. פרקים כ"ה – ל"א, עוסקים בהוראות ה' למשה בעניין מלאכת המשכן, כליו ועיקר העבודה בו.

פסוקים א' – ו' עשיית עגל הזהב.

פסוק א' - הסיפור פותח בתיאור מצב רוחו של העם. העם חיכה בכיליון עיניים לירידתו של משה מן ההר ולבסוף התייאש מהיעדרותו. " וירא העם כי בושש משה ", מכון שהעם חשש שמא לא ישוב עוד, רצה העם להעמיד במקומו משהו או מישהו שידריך אותם במדבר. העם במצוקה ולכן הוא פונה אל אהרון: " וייקהל העם על אהרון ...קום עשה לנו אלוהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו ". העם דורש מאהרון להכין עבורם דמות אלוהית שתראה להם את הדרך שבה ילכו. העם חיכה לו במשך כמה שבועות וביום הארבעים התייאש. עגל הזהב לא נחשב כאל, אלא נחשב כמושב האלוהות הסמויה מן העין. (בדומה לכרובים המסוככים על ארון הברית).

פסוקים ב' – ו' - תגובת אהרון לבקשת העם.

אהרון נענה מיד לדרישת העם. אהרון שלא היה אמיץ רוח כמשה, לא עצר את העם מדרישתו הנחשבת כמרד. הוא ראה שהעם דרש דבר במקומו של משה ולא במקום אלוהי ישראל. אהרון אמר לעם: " פרקו נזמי הזהב... והביאו אלי ". אהרון מתיך את הזהב ויוצק אותו לתבנית בצורת עגל: " ויעשו עגל מסכה ". לדעת העם העגל היה סמל לכבודו של ה' לכן אמרו: " אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ". התנהגותו של אהרון מעוררת קושי דתי וקושי הנהגתי. בתחום הדתי – אהרון אינו מתנגד לדרישת העם ואינו מוכיח אותו על הפרת הדיבר " לא יהיה לך אלוהים אחרים על פניו " שזמן קצר קודם לכן ניתן לעם במעמד הר סיני. אהרון בעצמו יוצר את העגל, הוא עבר על הדיבר " לא תעשה לך פסל וכל תמונה ". אהרון חטא ומחטיא את העם שאותו הוא מנהיג. בתחום ההנהגה - משה מינה את אהרון למנהיג במקומו (שמות כ"ד י"ד). בהעדר משה העם רוצה מנהיג. מדוע לא החליף אהרון את משה כמנהיג אלא עשה עגל ? הסבר הקשיים - על פניית העם אל אהרון, נראה שאהרון חשש מפני העם שהתקהל סביבו ותבע ממנו לעשות לו אל. רש"י מנסה להצדיק את אהרון ואומר, בקשתו לפרוק את זהבם,

נועד לעכב את בניית העגל עד שיגיע משה. הוא סבר שהנשים והילדים לא יוותרו מהר על תכשיטיהם, הם יתנגדו, הזמן יעבור עד שמשה יגיע. תוכניתו נכשלה, כיוון שמיד העם הגיש לו את הזהב. אהרון לא התכוון לבנות את העגל לשם עבודה זרה, הוא אומר לעם: " **חג לה' מחר**" הוא ראה בעגל סמל לאלוהות.

פסוקים ז' – י' - דו שיח בין ה' למשה על הר סיני

פסוק ז' - לאחר ארבעים יום וארבעים לילה, באותו בוקר שהעם התמסר להפקרות האלילית, ירד משה מן ההר עם לוחות העדות והיה שמח ושקט. ה' הודיע לו הודעה מדהימה- " **לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים**", ה' כועס על העם ומשתמש במילה ' **שיחת**' המבטא מעשה מתועב ורע. הוא מכנה את העם ' **עמך**' הוא לא מחשיב את ישראל כעמו, הוא מיחס אותו למשה.

פסוק ח' - " **סרו מן הדרך אשר ציוותים**" - העם סטה ממצוות ה' ששמעו את קולו בעשרת הדיברות. " **עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו, ויאמרו אלה אלוהך ישראל אשר**

לו. שתיקתו מבטאת את הזעזוע הנפשי שלו.

פסוק ט' - ה' אומר למשה: " **ראיתי את העם הזה והנה עם קשה עורף הוא**". הכינוי ' **העם הזה**' מביע את הזלזול שה' מפגין כלפי בני ישראל ואת כעסו עליו.

פסוק י' - כעונש על הפרת הברית ה' מתכוון להשמיד את העם. ה' אומר למשה, " **אל תשא תפילה בעדם**" " **ויחר אפי בהם ואכלם**" ה' ישמיד את העם החוטא, ומשה יקים עם חדש ויהיה, אבי האומה החדשה.

פסוקים י"א - י"ד - משה מתפלל למען העם לביטול גזרת ההשמדה

משה מתפלל ומתחנן לרחמי ה' שיסלח לעם. הוא מציג **שלושה נימוקים** מדוע לא להשמיד את העם.

פסוק י"א - " **למה ה' יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים**", כלומר, איך ה' מתכוון להשמיד את עמו לאחר הוצאתו ממצרים בדרך נס ובכוח גדול?
פסוק י"ב - הנימוק של קידוש השם, כלומר, אתה רצית שילמדו המצרים להכירך, השמדת העם תחלל את כבוד ה' בפני המצרים. לכן מבקש משה שה' יסיר את כעסו ולא יממש את כוונתו. אומר משה לה' עשה למענך אם לא למעננו.

פסוק י"ג - מבטא את הנימוק של זכות אבות. כלומר ה' מחויב לשבועתו להרבות את זרעם של עם ישראל כפי שהבטיח לאבות האומה, וכן הבטיח לתת להם את ארץ כנען.

פסוק י"ד - ה' מקבל את תפילת משה. " **וינחם (התחרט) ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו**". ה' מבטל את רוע הגזרה. עכשיו נאמר ' **עמו**' עמו של ה'. זהו השלב הראשון בתהליך הסליחה. מכאן מלמדת התורה: " **שלושה דברים מעבירים את רוע הגזרה**: 1. אהבתו של ה' לנבראיו. 2. כבוד שם ה' 3. זכות אבות.

פסוקים ט"ו – כ"ט - משה שב למחנה ומתחיל בפעילותו.

פסוקים ט"ו – ט"ז - " **ויסן וירד משה מן ההר ושני לוחות העדות בידו**" – משה יורד מההר ובידיו לוחות העדות עליהם נכתבו עשרת הדיברות. מקור הלוחות הוא אלוהי, הם נעשו ונכתבו בדרך פלאית על ידי האל. " **והלוחות מעשה אלוהים המה**".

פסוקים י"ז – י"ח - " **וישמע יהושוע את קול העם ברעה**" כלומר, שמע את ההתהוללות של העם לכבוד העגל. " **קול מלחמה במחנה**" כלומר יהושוע דאג שמא התנפלו שודדי מדבר על מחנה ישראל. משה משיב לו " **אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה**" כלומר אין זה קול קריאת ניצחון ואין זה קול קריאת אנשים מנוצחים אלא זהו " **קול ענות אנוכי שומע**" כלומר קול שירה וזמרה.

פסוק י"ט - משה רואה במו עיניו את מה שראה ה' מן השמים, הוא כועס מאוד " **וישלך מידין את הלוחות**", הואיל והעם הפר את הברית, משה מבטל את תעודת הברית על דעת עצמו. " **וישבר אותם תחת ההר**", במקום שבו נכרתה הברית. מדוע שבר משה את הלוחות? - א. שבירת הלוחות מבטא את מצבו הנפשי הקשה של משה. **רשב"ם** (רבי שמואל בן

מאיר) אמר: " **תשש כוחו ולא היה בו כוח והשליכם רחוק ממנו קצת...**" ב. כך מביע משה את מחאתו על בגידת העם באלוהיו. ג. העם הפר את הברית עם ה', שבירת הלוחות מסמלת את ביטול הברית מצד ה'.

פסוק כ' - משה נוקט פעולה נמרצת, הוא ניגש אל העגל להשמידו " **וישרוף אותו באש**". גופו של העגל היה עשוי עץ וחיצוניותו מצופה בזהב. משה עושה מספר פעולות כדי להסיר את הטומאה מהעם, שורף את העגל, טוחן את הנותר ממנו, מפזר את מה שנשאר על המים, ובמים האלה הוא משקה את העם, סמל לביזוי הפסל ועובדיו.

פסוקים כ"א – כ"ה - משה מזמין את אהרון למסור דין וחשבון על מה שקרה.

פסוק כ"א - משה שואל את אהרון: " **מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה?**" כלומר, מה עשה לך העם שמיהרת לבנות לו את העגל?

פסוקים כ"א – כ"ה - תשובת אהרון: - אהרון פנה אל אחיו בשם אדוני, מכון שהוא חייב לתת דין וחשבון ולהצטדק לפני משה, וכן מנסה לפייסו. כדי להתנצל מתחיל אהרון ואומר: " **אתה ידעת את העם כי ברע הוא**". אהרון מגלגל את האשמה על העם. אהרון אומר שהעם ביקש ממנו לעשות להם דמות שתעמוד במקומו ולא במקום ה', ומשום כך לא סרב לעם. הוא קיווה להרוויח זמן בכך שבקש מהם את זהבם, אך הם נענו לו מיד והתפרקו מזהבם.

פסוק כ"ה - משה מבין את העניין ומכיר באחריות המוגבלת של אהרון ואת האחריות הרבה של העם.

פסוק כ"ו - מכון שהעם פרוע, יש לרסנו ולהחזירו אל הדרך הישרה. לשם כך נוקט משה באמצעים חמורים. " **ויקרא בקול גדול מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי**", שבטו של משה מוכנים לשמוע את פקודותיו ולבצען.

פסוק כ"ז – " שימו איש חרבו על ירכו עברו ושובו" – כלומר לכו מכל צד, מקצה המחנה ועד קצהו, והרגו את כל אלה שאתם יודעים בברור שחטאו בעגל, אל תחמלו על כל איש, אפילו אם יהיה אחיכם או קרוביכם. שיהרגו נפשות אחדות מישראל ולא יאבד כל עם ישראל. **פסוק כ"ח -** הדבר נורא ואיום ולכן הכתוב לא מפרט, אלא רומז בלבד. " **ויעשו בני לוי כדבר משה**". הם הורגים שלושת אלפים איש.

פסוק כ"ט - משה משבח את פעולות בני לוי. פעולתם קידשה אותם לעבוד את ה', לכן הם זוכים בברכת ה' להיות השבט הרוחני המוביל בעם ישראל.

פסוקים ל' - ל"ה - משה מתפלל פעם נוספת לרחמים וסליחה לכלל העם.

פסוק ל' - משה רוצה לעלות שוב אל ה' ומציג לעם את מטרת עלייתו. על אף הריגת עובדי העגל, החטא עדיין רובץ על העם, ומשה חש צורך לפנות אל ה' כדי לכפר על חטאו של העם.

פסוק ל"א - משה מצדיק את הדין. אמנם חטא העם חטא גדול, ובכל זאת הוא מבקש את סליחת ה'.

פסוק ל"ב - משה מציב תנאי: אם ה' לא יסלח על חטאי העם, על ה' למחוק אותו מספר החיים, כלומר, משה מבקש למות כדי לכפר על חטאי העם.

פסוקים ל"ג – ל"ד - ה' משיב למשה ואומר כי הוא ימית את החוטאים בלבד, ומשה ימשיך בהנהגת העם, מלאך ה' יוביל את העם והוא יפעל על פי מידת הדין.

שאלות על שמות פרק ל"ב

1. **קרא פסוקים א – ו'.**

א. 1. יש טוענים כי אהרון ניסה לעכב בעד העם לחטוא. הסבר טענה זו תוך ביסוס על שני פרטים. אחד – מדבריו אל העם. שני- ממעשה שעשה.

2. האם אתה מסכים עם פרשנויות מעין אלה שמנסות להצדיק את אהרון? נמק.

ב. 1. מ.ד. קאסוטו אמר: " אף על פי שלא התכוון אהרון אלא להמציא לעם מעין סמל

מוחשי...טעה העם אחרי התמונה המוחשית והתייחס אליה כאל אלוהות ממש".
הבא ביסוס מהקטע (פסוקים א-ו) לכל אחת מהטענות של קאסוטו המסומנות בקו והסבר כל אחת מהן.

2. **קרא שמות ל"ב פסוקים כ"א – כ"ד** . אהרון מנסה להצדיק את מעשה העגל ותולה את החטא בעם.

א. 1. הבא ראיה מהכתוב לכך שאהרון תולה את החטא בעם והסבר אותה.
2. האם לדעתך התנהגות העם ודבריו בפסוק א' מנקים את אהרון מאשמת החטא? נמק.
ב. בפסוק כ"ד אהרון אומר למשה: " **ויתנו לי ואשלכהו באש ויצא העגל הזה**". מדברי אהרון עולה שהעגל נוצר באופן מקרי וללא תכנון מוקדם. הבא ראיה מפסוקים ב'ד', השוללת טענה זו של אהרון, והסבר כיצד היא שוללת את טענתו.

3. **קרא פסוקים ל' – ל"ד**.

א. הבא מפסוקים אלה ראיה לרעיון " **צידוק הדין**". הסבר מדוע הוא מוזכר.
ב. 1. הסבר על פי פסוק ל"ג את אהבתו העזה של משה לעם.
2. כיצד נענה ה' לבקשת משה? התבסס על הכתוב, והסבר את שיטת הגמול הבאה לידי ביטוי בהחלטתו זו.

4. **קרא פסוקים ט"ו – כ'** .

א. המילה ' **קול**' מופיעה חמש פעמים בקטע. הסבר מהי משמעותה בכל אחת מהופעותיה.
ב. ציין שתי פעולות עיקריות שעשה משה לאחר שראה את מעשה העם. הסבר מדוע עשה אותן.

שמות פרק ל"ג - בקשות משה מה'

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה--אֵתָהּ וְהָעָם, אֲשֶׁר הֶעֱלִית מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר, לְזָרְעֶךָ, אֶתְנַנֶּהּ. **ב** וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ, מִלְּאָךְ; וְגֵרְשִׁיתִי, אֶת-הַכְּנַעֲנִי הָאֲמֹרִי, וְהַחִתִּי וְהַפְּרָזִי, הַחֹיִי וְהַיְבוּסִי. **ג** אֶל-אֶרֶץ זְבַת חֶלֶב, וּדְבַשׁ: כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ, כִּי עִם-קִשָׁה-עֵרְף אֶתָּה--פֶּן-אֲכַלְךָ, בַּדֶּרֶךְ. **ד** וַיִּשְׁמַע הָעָם, אֶת-הַדְּבָר הַרְעֵה--וַיִּתְאַבְּלוּ; וְלֹא-שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו, עָלָיו. **ה** וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, אָמַר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲתֵם עִם-קִשָׁה-עֵרְף--רָגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ, וְכִלִּיתִיךָ; וְעַתָּה, הוֹרֵד עִדְיֶךָ מֵעָלֶיךָ, וְאֲדַעָה, מָה אֶעֱשֶׂה-לָּךְ. **ו** וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֵדִים, מִהָרַב. **ז** וּמֹשֶׁה יָקַח אֶת-הָאֵהָל וּנְטָה-לוֹ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה, הַרְחִיק מִן-הַמַּחֲנֶה, וְקָרָא לוֹ, אֵהָל מוֹעֵד; וְהָיָה, כָּל-מִבְקֵשׁ יְהוָה, יֵצֵא אֶל-אֵהָל מוֹעֵד, אֲשֶׁר מַחוּץ לַמַּחֲנֶה. **ח** וְהָיָה, כִּצְאֵת מֹשֶׁה אֶל-הָאֵהָל, יְקוּמוּ כָּל-הָעָם, וּנְצַבּוּ אִישׁ פֶּתַח אֵהָלוֹ; וְהַבִּיטוּ אַחֲרַי מֹשֶׁה, עַד-בֹּאוֹ הָאֵהָלָה. **ט** וְהָיָה, כָּבֹא מֹשֶׁה הָאֵהָלָה, יֵרֵד עִמּוֹד הָעֵנָן, וְעַמֵּד פֶּתַח

האֵהָל; וְדַבֵּר, עִם-מֹשֶׁה. י וְרָאָה כָּל-הָעָם אֶת-עַמּוּד הָעָנָן, עֹמֵד פְּתַח
הָאֵהָל; וְקָם כָּל-הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ, אִישׁ פְּתַח אֵהָלוֹ. יא וְדַבֵּר יְהוָה אֶל-
מֹשֶׁה פָּנִים אֶל-פָּנִים, כְּאִשֶּׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ; וְשָׁב, אֶל-הַמַּחֲנֶה,
וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֵׁעַ בֶּן-נּוּן נָעַר, לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל. {פ}
יב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-יְהוָה, רְאֵה אֶתְּהָ אֹמֵר אֵלַי הֲעַל אֶת-הָעָם הַזֶּה,
וְאֶתְּהָ לֹא הוֹדַעְתָּנִי, אֶת אֲשֶׁר-תִּשְׁלַח עִמִּי; וְאֶתְּהָ אֹמֵרֶת יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם,
וְגַם-מִצְאָתְךָ חֵן בְּעֵינַי. יג וְעַתָּה אִם-נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, הוֹדַעְנִי נָא
אֶת-דַּרְכְּךָ, וְאֲדַעְךָ, לְמַעַן אֶמְצָא-חֵן בְּעֵינֶיךָ; וְרָאָה, כִּי עִמָּךְ הִגּוּי
הַזֶּה. יד וַיֹּאמֶר: פָּנֵי יִלְכוּ, וְהִנַּחְתִּי לָךְ. טו וַיֹּאמֶר, אֵלָיו: אִם-אֵין פְּנֶיךָ
הַלְכִים, אֶל-תַּעֲלֶנּוּ מִזֶּה. טז וּבַמָּה יִדַּע אִפּוֹא, כִּי-מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ
אָנִי וְעַמָּךְ--הֲלוֹא, בְּלִכְתָּךְ עִמָּנוּ; וְנִפְלִינוּ, אָנִי וְעַמָּךְ, מִכָּל-הָעָם, אֲשֶׁר
עַל-פְּנֵי הָאֲדָמָה. {פ}
יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה, גַּם אֶת-הַדַּבָּר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה: כִּי-
מִצְאָתְךָ חֵן בְּעֵינַי, וְאֲדַעְךָ בְּשֵׁם. יח וַיֹּאמֶר: הֲרֹאֲנִי נָא, אֶת-
כְּבֹדְךָ. יט וַיֹּאמֶר, אָנִי אֶעֱבִיר כָּל-טוֹבֵי עַל-פְּנֶיךָ, וְקִרְאָתִי בְּשֵׁם יְהוָה,
לְפָנֶיךָ; וְחִנַּתִּי אֶת-אֲשֶׁר אַחֲנִי, וְרַחֲמֹתַי אֶת-אֲשֶׁר אֲרַחֵם. כ וַיֹּאמֶר, לֹא
תוּכַל לִרְאֹת אֶת-פָּנַי: כִּי לֹא-יִרְאֵנִי הָאָדָם, וְחִי. כא וַיֹּאמֶר יְהוָה, הִנֵּה
מְקוֹם אֶתִּי; וְנִצַּבְתָּ, עַל-הַצּוּר. כב וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי, וְשִׁמְתִּיךָ בְּנִקְרַת
הַצּוּר; וְשִׁכַּתִּי כְּפִי עָלֶיךָ, עַד-עֲבָרִי. כג וְהִסְרֹתִי, אֶת-כְּפִי, וְרֹאִיתָ, אֶת-
אַחֲרָי; וּפְנֵי, לֹא יִרְאוּ.

פסוקים א' - ו' - תחילת תשובת העם.

על אף הפיוס עם העם בפרק הקודם, עדיין ה' כועס על העם ומודיע למשה שהוא אמנם יקיים את הבטחתו וישמור על העם בדרך, אך לא ישכון בתוכו.

פסוק א' - ה' יקיים את הבטחתו לאבות האומה וינחיל להם את הארץ. " אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה".

פסוקים ב' - ג' - ה' ישלח את המלאך שלו לפניו כדי לשמור עליהם, לגרש את תושבי כנען ולתת לבני ישראל את " ארץ זבת חלב ודבש". אבל, ה' מודיע שהוא עצמו לא יהיה עם העם, מכון שהעם הוא עם קשה עורף, מרדן. אם ה' יהיה בקרבו והעם שוב יחטא ה' עלול להשמיד אותו. ה' מכנה את בני ישראל " העם" ולא " עמי". ה' משייך את העם למשה " אשר העלית". לכן אפשר להבין שהוא עדיין כועס על בני ישראל שחטאו בחטא העגל.

פסוק ד' - העם מתאבל ומסיר את תכשיטיו, לשמע העובדה שה' לא יהיה בקרבם. בתכשיטים הם חטאו כשנתנו את נזמיהם לעשיית העגל, וכאן הם מסירים אותם לאות אבל.

פסוקים ה' - ו' - פסוקים אלה חוזרים על הפסוקים הקודמים. אך הסרת התכשיטים בפסוקים אלה היא דרישת ה'. מדוע? תכשיטים אלה הם ענדו במעמד הר סיני, הם היו מעין תכשיטים למאורע הנשגב ולכריתת הברית, עכשיו, לאחר שהפרו את הברית הם אינם

ראויים לשאת את סימן הברית שהופרה. הסרת התכשיטים מקבילה לשבירת הלוחות בידי משה.

פסוקים ז' – י"א - משה מרחיק את אוהל מועד אל מחוץ למחנה.

המשכן לא נבנה על פי התוכנית, מפני שלא היו בני ישראל ראויים לכך. לכן משה הגה רעיון להכין אוהל שיוכל לעמוד מחוץ למחנה עד יעבור זעם.

פסוק ז' - משה מרחיק מהמחנה את אוהל מועד הארעי, וקורא לו " אוהל מועד ". " ומשה יקח את האוהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק מן המחנה ". משה עושה זאת משום שה' איננו בקרבו של העם. מההמשך נראה שה' לא נטש את העם וכל מי שרוצה לגשת אליו יוכל.

פסוקים ח' – י"א - העם רואה את משה יוצא אל האוהל. עם הגעתו לאוהל, עמוד הענן המסמל את כבודה, ניצב בפתח האוהל וה' דיבר עם משה. עם הופעת עמוד הענן השתחווה העם לכבוד ה'. ה' מדבר אל משה פנים אל פנים. משה הוא הנביא היחיד שה' דיבר אליו, פנים אל פנים באופן ישיר. " כאשר ידבר איש אל רעהו ". בביטוי ' פנים אל פנים ', יש קושי תאולוגי (דתי), שהרי לה' אין פנים. לכן, יש להבין ביטוי זה כדיבור ישיר של ה' עם משה ולא באמצעות חלום או חזיון.

פסוק י"ב - בתוך האוהל מחוץ למחנה מתפלל משה לה' שיסלח סליחה שלמה לעם. משה מתייחס לדברי ה' בפסוק א' האומר שהמלאך ילך לפני העם. משה מתנגד לרעיון זה ומציג שתי טענות: - אתה ה' יודע את שמי ומהותי ולכן בחרת בי כשליח שלך. - אתה ה' אמרת לי שמצאתי חן בעיניך, אתה בחרת בי להנהיג את העם, ובזכותי, צריך לסלוח לכל העם.

פסוק י"ג - הבקשה הראשונה של משה.

משה מבקש לאפשר לו לדעת את הדרכים שבהן ה' מנהל את העולם, את עקרונות הנהגתו את העולם. " הודעני נא את דרכך ואדעך למען אמצא חן בעיניך ".

פסוק י"ד - ה' מקבל את תחינתו " פני ילכו והנחותי לך ". ה' בכבודו ובעצמו ילך עמם ולא מלאכו, ובכך ה' מביא מנוחה ומרגוע למשה.

פסוקים ט"ו - בקשתו השנייה של משה.

פסוק ט"ו - משה אומר, שהליכת ה' בראש המחנה היא תנאי הכרחי לעליית העם לארץ כנען. אם לא יתקיים התנאי, עדיף שה' לא יעלה את העם לשם.

פסוק ט"ז - בקשתו השלישית של משה.

משה מבקש שעם ישראל יופלה לטובה משאר העמים, ואם ילך ה' עמם יודע שעמו הוא העם הנבחר.

פסוק י"ז - ה' נענה לבקשת משה. " גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם ", כלומר – ה' ילך עם העם וכן עם ישראל יהיה עם מיוחד.

פסוק י"ח - בקשתו הרביעית של משה.

משה מבקש לראות את כבוד ה', " הראני נא את כבודך ". משה רוצה שה' יגלה לפניו את עומק מהותו וכבודו.

פסוקים י"ט – כ"ג - תשובת ה' לבקשת משה.

פסוק י"ט - ה' יגלה למשה את מידותיו, את תכונותיו שהן ערכי המוסר המאפיינים את שמו.

פסוק כ' - " לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי ", האדם מוגבל ואינו יכול לראות את פני ה', אינו יכול לתפוס את מהותו העמוקה. ה' יכול להענות לבקשת משה: "

הודעני נא את דרכך", אך, אינו יכול להענות לבקשתו באופן מלא: "הראני נא את כבודך".
ה' נענה באופן חלקי לבקשת משה לראות את כבודו.

פסוקים כ"א - כ"ג - "הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך
בנקרת הצור ושכתי כפי עליך עד עברי" - כלומר הפנים, מסמלות את המהות העמוקה של
האל שאותה לא יוכל האדם לדעת. 'אחורי' – מסמל את מעשי ה' ואת התערבותו
בהיסטוריה שהאדם יבחין בהם במבט לאחור, האדם יוכל להבין בתפיסתו האנושית את
מהות האל ואת עקרונותיו. המילה המנחה בפרק היא - 'פנים'. המילה תורמת להבנת
היחסים המיוחדים בין ה' למשה.

שאלות על שמות פרק ל"ג

1. קרא פסוקים א' -ה' .

- א. על פי דברי ה' בפסוקים אלה , במה יהיה שונה מכאן ואילך האופן שבו ינהיג ה' את העם מהאופן שבו הנהיג אותם עד כה? ציין את הסיבה לשינוי.
 ב. הסבר אם לבסוף יצא לפועל שינוי זה ומדוע.

2. א 1. פסוק י"ח משה מבקש מה' " הראני נא את כבודך " . מהי בקשתו ומדוע הוא מבקש זאת?

2. בפסוקים י"ט – כ' עונה ה' למשה ובתשובתו יש מענה חיובי לבקשתו אך גם הסתייגות. הסבר את שני חלקים אלה בתשובת ה' במילים שלך.
 ב. האם לדעתך ידיעת ה' או דרך הנהגתו בעולם – שאותן משה רצה לדעת – יכולות להפוך את המנהיג לטוב יותר ? נמק.

- 3 א. הסבר את הסתירה בין שמות ל"ג פסוק י"א לשמות ל"ג פסוק כ'.
 שמות ל"ג י"א : " ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו"
 שמות ל"ג כ' : " ויאמר לא תוכל לראות את פני כי לא יראני האדם וחי "
 ב. קרא את דברי עמוס חכם : " פנים אל פנים " - ...בלי אמצעי , שלא היה מדבר עם משה לא במראית חלום ולא בחיזיון ולא בחידות, אלא מודיע את הדבר עצמו"
 הסבר כיצד עמוס חכם מיישב את הסתירה שהצגת בסעיף א.

4. קרא פסוקים י"ב – כ"ג.

- א. משה מבקש מה' שתי בקשות אישיות. האחת , " הודעני נא את דרכך ואדעך " , והאחרת : " הראני נא את כבודך " .מהי משמעות כל אחת מהן? . לאיזו בקשה נענה ה'? על איזו מהן אדם אינו יכול לקבל מענה ? הסבר.
 ב. מהי תשובת ה' לכל אחת מהבקשות הללו? .

5. בדברים ל"ד פסוק י' נאמר על משה : " ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אשר ידעו ה' פנים אל פנים " . חזקוני (בן מנחם נודע על שם ספרו " החזקוני" על חמישה חומשי תורה) פירש : " ה' ידעו פנים אל פנים , אבל משה לא ידעו פנים אל פנים , כדכתיב , ' כי לא יראני האדם וחי ' . מהי ההבנה של הפסוק בדברים שחזקוני שולל בפירושו, ומדוע הוא שולל אותה ?

שמות פרק ל"ד פסוקים א' - ט"ז, כ"ז - ל"ה

פסוקים א' - ט"ז

א ויאמר יהוה אל-משה, פסל-לך שני-לחות אבנים כראשנים; וכתבתי, על-הלחת, את-הדברים, אשר היו על-הלחת הראשנים אשר שברת. ב והיה נכון, לבקר; ועלית בבקר אל-הר סיני, ונצבת לי שם על-ראש ההר. ג ואיש לא-יעלה עמך, וגם-איש אל-ירא בכל-ההר; גם-הצאן והבקר אל-ירעו, אל-מול ההר ההוא. ד ויפסל שני-לחות אבנים כראשנים, וישכם משה בבקר ויעל אל-הר סיני, כאשר צוה יהוה, אתו; ויקח בידו, שני לחות אבנים. ה וירד יהוה בענן, ויתיצב עמו שם; ויקרא בשם, יהוה. ו ויעבר יהוה על-פניו, ויקרא, יהוה יהוה, אל רחום וחנון-- ארך אפים, ורב-חסד ואמת. ז נצר חסד לאלפים, נשא עון ופשע וחטאה; ונקה, לא ינקה--פקד עון אבות על-בנים ועל-בני בנים, על-שלשים ועל-רבעים. ח וימהר, משה; ויקד ארצה, וישתחו. ט ויאמר אם-נא מצאתי חן בעיניך, אדני, ילה-נא אדני, בקרבנו: כי עם-קשה-ערף הוא, וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו. י ויאמר, הנה אנכי כרת ברית, נגד כל-עמך אעשה נפלאות, אשר לא-נבראו בכל-הארץ ובכל-הגוים; וראה כל-העם אשר-אתה בקרב את-מעשה יהוה, כי-נורא הוא, אשר אני, עשה עמך. יא שמר-לך--את אשר אנכי, מצוה היום; הנני גרש מפניך, את-האמרי והכנעני, והחתי והפריזי, והחוי והיבוי. יב השמר לך, פן-תכרת ברית ליושב הארץ, אשר אתה, בא עליה: פן-יהיה למוקש, בקרבך. יג כי את-מזבחתם תתצון, ואת-מצבתם תשברון; ואת-אשריו, תכרתון. יד כי לא תשתחוה, לאל אחר: כי יהוה קנא שמו, אל קנא הוא. טו פן-תכרת ברית, ליושב הארץ; וזנו אחרי אלהיהם, וזבחו לאלהיהם, וקרא לך, ואכלת מזבחו. טז ולקחת מבנתיו, לבניך; וזנו בנתיו, אחרי אלהיהן, והזנו את-בניך, אחרי אלהיהן.

פסוקים כ"ז - ל"ה

כז ויאמר יהוה אל-משה, כתב-לך את-הדברים האלה: כי על-פי הדברים האלה, כרתי אתך ברית--ואת-ישראל. כח ויהי-שם עם-יהוה, ארבעים יום וארבעים לילה--לחם לא אכל, ומים לא שתה; ויכתב על-

הַלַּחַת, אֶת דְּבַרֵי הַבְּרִית--עֲשֶׂרֶת, הַדְּבָרִים. כֵּט וַיְהִי, בְּרִדַת מֹשֶׁה מֵהָר סִינַי, וַשְּׁנֵי לַחַת הַעֲדַת בְּיַד-מֹשֶׁה, בְּרִדַתוֹ מִן-הָהָר; וּמֹשֶׁה לֹא-יָדַע, כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו--בְּדַבְּרוֹ אֹתוֹ. לֹא וַיֵּרָא אֶהָרֶן וְכָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת-מֹשֶׁה, וַהֲנֶה קָרַן, עוֹר פָּנָיו; וַיֵּירָאוּ, מִגִּשְׁתֵּי אֱלֹהֵי. לֹא וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה, וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהָרֶן וְכָל-הַנְּשָׂאִים בְּעֵדָה; וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה, אֲלֵהֶם. לֵב וְאַחֲרֵי-כֵן נִגְשׂוּ, כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיִּצְוּם--אֶת כָּל-אִשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֹתוֹ, בְּהָר סִינַי. לֵג וַיִּכַּל מֹשֶׁה, מִדְּבַר אֲתָם; וַיִּתֵּן עַל-פָּנָיו, מִסּוּהָ. לֵד וַבָּא מֹשֶׁה לְפָנָיו יְהוָה, לְדַבֵּר אֹתוֹ, יֹסִיר אֶת-הַמִּסּוּהָ, עַד-צֵאתוֹ; וַיֵּצֵא, וַדְּבַר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת אֲשֶׁר יִצְוֶה. לֵה וַרְאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל, אֶת-פָּנָיו מֹשֶׁה, כִּי קָרַן, עוֹר פָּנָיו מֹשֶׁה; וַהֲשִׁיב מֹשֶׁה אֶת-הַמִּסּוּהָ עַל-פָּנָיו, עַד-בֹּאוֹ לְדַבֵּר אֹתוֹ.

הכנות לחידוש הברית והתגלות ה' למשה

פסוקים א' - ה' : לוחות העדות השניים

ה' מצווה על משה לפסול שני לוחות אבנים במקום אלה ששיבר. לוחות אלה יהיו מעשה ידי אדם, לא כראשונים שהיו מעשה ידי ה'. משמעותו הסמלית של הדבר הוא, שהעם "שיבר" את הברית ושבירה זו שוב אינה ניתנת לתיקון. אבל ה' יחזור ויכתוב את עשרת הדיברות גם על הלוחות השניים כשם שכתבם על הראשונים.

המעמד שבו יתגלה ה' למשה על הר סיני, יהיה דומה לזה של ברית סיני. במפגש זה בין ה' למשה יסתיים הדו שיח ביניהם. אחרי שעלה משה להר ובידיו שני לוחות, ירד ה' בענן התייצב עם משה שם ועבר על פניו בהכריזו את מידותיו.

פסוקים ו' - ז' . בשני פסוקים אלה נמצאת הנוסחה המלאה של תוארי ה'. לנוסחה זו שתי פנים: האחת – מידת הרחמים והשני – מידת הדין (נמצאת נוסחה דומה בספר נחמיה פרק ט' פסוקים י"ז – י"ח).

אלה שלוש עשרה המידות של ה' במסורת היהודית: - אל רחום וחנון – מידת הרחמים. – ארך אפיים – איננו ממחר להטיל עונש על החוטא. - רב חסד ואמת - חסד של אמת. חסד אמיתי ונאמן מקיים את הבטחות החסד והטוב שהבטיח. - נוצר חסד לאלפים - את חסדו הוא שומר אפילו לאלפי דורות. - נושא עוון ופשע וחסאה - סולח על עוון פשע וחסא - פוקד עוון אבות על בנים ועל בני בנים, ה' יפקוד על בני הבנים את עוון אבותיהם. רעה זו פועלת על דורות מעטים, שלישים ורביעים.

פסוקים ח' - ט' - משה מבקש סליחה על חטאיי העם.

משה משתמש בדרכי שכנוע מגוונות כדי לשכנע את ה' שלא יעזוב את עמו למשל: " ויקוד ארצה וישתחוו " אם נא מצאתי חן בעיניך", " וסלחת לעווננו ולחטאתנו".

פסוקים י' - ט"ז - חידוש הברית

פסוק י' - התשובה על בקשת משה נאמרת בפסוקי', " הנה אנוכי כורת ברית". ה' עומד לכרות פעם שניה את בריתו עם בני ישראל כעם נחלתו. ה' יעשה נפלאות בהגנתם בפני סכנות בדרך, בהספקת מים ומזון במדבר, בהתגברותם על אויביהם ובכיבוש הארץ.

פסוקים - י"א - י"ב - באזהרת ה' לעם הוא משתמש פעמיים בשורש ש.מ.ר כדי להדגיש את תוקף דרישתו. עמי כנען היושבים בארץ הם עובדי אלילים ואסור לכרות עמם ברית כי הם עלולים להיות למכשול לעם ישראל.

פסוק י"ג - עם ישראל חייב להשמיד את כול מתקני האלילים למיניהם. " **את מזבחותם תצון** ", יש להרוס את מזבחותם. " **את מצבותם תשרון** " יש לשבור ולהרוס את מצבותם. " **ואת אשריו תכרתון** ", יש להשמיד את אלי האשרה.

פסוק י"ד - המילה ' כי' שבתחילת פסוק י"ד מביאה את סיבת הציוויים שבפסוק י"ג. פעמיים מודגשת קנאות האל, זו מידת ה' שהופיעה גם בעשרת הדיברות. ה' מדומה לגבר המקנא לאשתו (ישראל) ודורש ממנה נאמנות מוחלטת כלפיו ואיסור לעבוד אל אחר.

פסוקים ט"ו - ט"ז - התחברות עם עמי כנען האליליים תוביל לתהליך הדרגתי של הידרדרות בני ישראל. התיאור מלמד איך יהיו העמים האלה למכשול לעם ישראל. התהליך הוא - כריתת ברית עם עובדי האלילים, " **וזנו אחרי אלוהיהם** ". ההמשך - מתוך אחווה יזמינו הגויים את העם להיות נוכחים בטקס פולחני אלילי. ומכאן יתחיל תהליך הכישלון, " **מוקש בקרבך** ". בני ישראל יאכלו מזבחי אלוהיהם. ההתקרבות תביא לנישואי תערובת. בני ישראל יגררו לזנות אחרי אלוהיהן של הנשים שתערוכנה טקסי פולחן לאליליהם. הפעלים הבאים בתיאור תהליך זה הם שבעה: ' **וזנו** ', ' **וזבחו** ', ' **וקרא** ', ' **ואכלת** ', ' **ולקחת** ', ' **וזנו** ', ' **והזנו** '.

פסוקים כ"ז - ל"ה - פני משה קרנו עם רדתו מן ההר.

משה יורד מהר סיני עם שני לוחות העדות, כעדות לברית שנכרתה במעמד הר סיני בין ה' לישראל.

פסוקים כ"ז - כ"ח

לאחר שנגמרו ההוראות לשמירת הברית, מתחיל כאן דיבור אחר. " **ויאמר ה' אל משה** ". המצווה הניתנת למשה היא, כתוב לך על ספר, על מגילה מיוחדת לשם מזכרת לדורות. מפסוק כ"ז, ניתן להבין שה' דורש ממשה לכתוב את הדיברות. **עמוס חכם** (פרשן מקראי) אומר, " **שבפסוק זה התכוון ה' שמשה יכתוב את תנאי הברית שכת עם העם, ואת עשרת הדיברות יכתוב ה' בעצמו** ". **חז"ל טענו** - " **על סמך פסוק כ"ז, עם מתן הלוחות השניים שעליהם נכתבו עשרת הדיברות, ניתנה גם התורה שבעל פה** ".

פסוק כ"ח - נאמר שמשה שהה ארבעים יום ולילה (כמו בעליה הראשונה) לא אכל ולא שתה, הדבר מדגיש את היותו רוחני במעמד זה.

פסוקים כ"ט - ל"ה - פני משה קרנו עם רדתו מהר סיני.

פיסקה זו כתובה בסגנון נשגב ובאריכות.

פסוק כ"ט - מדובר כאן על שני עניינים (א) על לוחות העדות שהביא משה אתו ברדתו מן ההר. (ב) על היות עור פניו של משה קורנים. שלוש פעמים ביחידה זו ישנה חזרה על היות משה " **קרן עור פניו** " (פסוקים: כ"ט, ל"ה) . הקרן הוא קרן אור, והמשמעות היא שהיה בפניו אור אלוהי מבהיק שקרן ממנו. (בתרגום התנ"ך ללטינית תורגמה המילה ' קרן' כקרניים ממש, כמו קרני שור. מיכאל אנג'לו פיסל את משה כשלאראשו זוג קרניים).

פסוק ל' - כשראו אהרון וכל בני ישראל את פני משה אשר קרנו פניו, כלומר נתמלאו יראת כבוד פחדו להתקרב אליו.

פסוק ל"א - משה קרא לעם מתוך ענוה, כדי שייגשו אליו. אהרון אחיו ונשיאי העדה ניגשו אליו ומשה דיבר אליהם באופן רגיל.

פסוק ל"ב - לאחר שניגשו אליו, אהרון והנשיאים באו אחריהם שאר בני העם ומשה מסר להם את דבריי ה'.

פסוק ל"ג - לאחר שגמר למסור להם את דברי ה', הוא שם על פניו מסווה, מעין מסכה להסתיר מסביבתו את האור שעל פניו, כדי שלא יפחדו ממנו וכדי לא לסכן אותם, שכן מקטעים שונים במקרא משתמע שההתבוננות באל עלולה לגרום סכנת מוות.

פסוקים ל"ד – ל"ה - משה הסיר את המסווה מעל פניו בשני מקרים: - " **ובבוא משה לפני ה' (באוהל מועד) לדבר אתו יסיר את המסווה עד צאתו** " . - בצאתו משם לומר בפני העם את דברי ה': " **וראו בני ישראל את פני משה כי קרן עור פני משה**". כנראה שקרני ההוד על פניו לא היו עניין חד פעמי, אלא עניין תמידי שבשגר

בזכות הנהגתו של משה זכה העם לשלושה דברים:

1. משה מנע את השמדת העם.
2. ה' סלח על חטאי העם.
3. ה' כרת ברית מחודשת עם העם.

דמותו של משה כמנהיג אידיאלי - על פי פרקים ל"ב, ל"ג, ל"ד.

- בפרשה זו, שעסקה בחטא העגל ובהשלכותיה משה מצטייר כמנהיג שראוי לשמש מודל לחיקוי בכל הדורות הבאים. בפרשה זו מובאים עקרונות הנהגה. ואלו הם:
1. המטרה העומדת לנגד עיניו של המנהיג היא, טובת כל ישראל.
  2. המנהיג עם העם ולא מעליו.
  3. מנהיג ראוי יקבל אחריות על כישלונותיו ועל מחדלים שנעשו בימי הנהגתו.
  4. מנהיג טוב יכול להציל את העם מפורענויות.

שאלות על שמות ל"ד א' – ט"ז , כ"ז – ל"ה.

1. קרא פסוקים א' – ז' .

פרשנים חלוקים בשאלות העוסקות בהשוואה בין שני הלוחות, בהכנות לקראת קבלתם, ואיזה מעמד מורם ונעלה יותר. לפניך פרשנותו של קאסוטו: "הטקס יהיה דומה לטקס הראשון, אבל לא חגיגי כמוהו, כשם שהנישואין השניים של מי שמחזיר גרושתו אינם שווים לנישואין הראשונים. הקרע אמנם מתאחה, אבל אי אפשר לבטל את העובדה, שבזמן מן הזמנים היה הקרע קיים".

א. כיצד קאסוטו מסביר את ההבדל בין שתי הפעמים בעניין הלוחות? מה ההשוואה שהוא עושה? איזה מעמד עדיף בעיניו, הראשון או השני? התבסס על דבריו.

ב. חווה דעתך על השאלה איזה מעמד עדיף בעיניך מבחינת חשיבותו והשפעתו על העם, נמק.

2. קרא פסוקים ו' – י' .

א. מיד לאחר שה' מציג בפני משה את י"ג מידותיו, משה אומר לה': "ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדוני ילך נא אדוני בקרבנו כי עם קשה עורף הוא וסלחת לעונו ולחטאתנו ונחלתנו".

1. הסבר את המטאפורה בדברי משה. מדוע לדעתך הוא מזכיר אותה בבקשתו מה'?

2. מדוע לדעתך משה מציג את בקשתו למען העם מה', דווקא לאחר שה' הציג את י"ג מידותיו?

ב. משה מזכיר את התכונה הבולטת של העם שהוא "עם קשה עורף". יש הטוענים ש"קשיות עורף" יכולה להיות תכונה חיובית אצל אדם. האם אתה מסכים לכך? נמק.

3. קרא שמות ל"ב י"ח – כ"א ושמות ל"ד כ"ט – ל"ה.

א. בקטעים אלה מובאים צדדים שונים בדמותו של משה. הסבר צדדים מנוגדים אלה באישיותו, בהתייחס לנסיבות שבהן נחשפות תכונותיו בכל קטע.

ב. איזה צד בדמותו שציינת בסעיף הקודם היית מעדיף לראות אצל מנהיג? נמק.

4. קרא פסוקים כ"ט – ל"ה .

בקטע זה נאמר על משה שלוש פעמים "קרן עור פניו", ובגלל חרדת האנשים ממנו שם משה מסווה על פניו, עולה כאן השאלה מדוע היה צורך בפנים הקורנות של משה, אם הוא נאלץ להסתיר אותן? על שאלה זאת עונה אברבנאל כך: "עניין המסווה אצלי הוא, שכאשר ידע כי קרן אור פניו, ידע שלא היה דבר הגון וראוי שישתמש בזוהר ההוא בדבר חולין כמו בעת אכילה והמשתה והשינה... אבל בעת תיתו השפע לבני ישראל ללמד אותם התורה והמצוות לא היה נותן על פניו המסווה, כדי שיהיו עיניהם רואות את מוריהם".

א. מהי תשובת אברבנאל לשאלה שנשאלה בפתיחה?

ב. הבא הסבר משלך לשאלה בסעיף א'.

